

บทที่ ๕

การดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญากับฝรั่งเศสและอังกฤษ

ประเทศมหาอำนาจในยุโรปซึ่งรัฐบาลไทยมุ่งหวังจะใช้สนธิสัญญาไทย-สหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นแบบฉบับในการเจรจาแก้ไขขอกู้พันธบัตรต่างๆ อันเกิดจากสนธิสัญญาเก่า คือ ฝรั่งเศส และ อังกฤษ ทั้งสองประเทศนี้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่อยู่ในประเทศไทย และโดยผลประโยชน์จากสนธิสัญญาซึ่งเป็นพันธะอยู่กับไทยมากกว่าชาติอื่นใด ความบีบคั้นของสนธิสัญญาดังกล่าวทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในสภาพที่แม่จะใคร่ขอว่าเป็นรัฐเอกราชอยู่ตลอดกาล แต่อิสรภาพทางการเมืองปฏิบัติกลับอยู่ในขอบเขตจำกัด เพราะถูกสนธิสัญญาต่างๆ ซึ่งไทยทำไว้กับชาติมหาอำนาจบีบบังคับอยู่ เมื่อการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับสหรัฐอเมริกาบรรลุผลสำเร็จลง โดยยกเลิกขอกู้พันธบัตรต่างๆ ของสนธิสัญญาเก่าซึ่งเริ่มตนแต่ ปี พ.ศ. ๒๓๘๘ โดยสิ้นเชิง ย่อมเป็นเสมือนการประกาศใหม่หาอำนาจอื่น ๆ ประจักษ์ชัดว่า วาระสุดท้ายของสนธิสัญญาไม่เสมอภาคอันมิได้กำหนดอายุเวลาไว้แต่เดิมนั้นได้มาถึงแล้ว นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นต้นไป ยุคแห่งความเท่าเทียมกันทางสนธิสัญญาก็จะกลับคืนมาเป็นของไทยโดยชอบธรรม อนึ่งในการเจรจาขอแก้สนธิสัญญากับมหาอำนาจยุโรปนั้น แม้ไทยจะเคยลงมือติดต่อดำเนินการพร้อม ๆ กันกับการเจรจากับสหรัฐอเมริกา แต่ปรากฏว่าทั้งฝรั่งเศส และ อังกฤษพยายามประวิงเวลาไม่ยอมตกลงอย่างใด ๆ กับไทย จนกระทั่งการสนธิสัญญาใหม่กับสหรัฐอเมริกาเป็นผลสำเร็จลง ชาติทั้งสองจึงยินยอมตกลงทำสนธิสัญญากับไทยตามแบบอย่างของสหรัฐอเมริกา

การดำเนินการเจรจาแก้สนธิสัญญากับฝรั่งเศส

หลังจากการทาบถามขอแก้ไขสนธิสัญญาของผู้แทนไทยได้รับการสนับสนุนอย่างเปิดเผยจากประธานาธิบดีวูดโรว วิลสันในที่ประชุมนานาชาติ ณ พระราชวังแวร์ซายส์แล้ว ชาติมหาอำนาจอื่น ๆ ก็เริ่มมีท่าทีที่จะผ่อนผันให้แกไทย โดยรับจะพิจารณาขอเสนอร่างสนธิสัญญาใหม่ตามที่ไทยขอรอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งใหม่หาอำมาตย์เอกพระวรวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ฤคภากร อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำกรุงปารีส มีอำนาจเต็มในการเจรจาการเมืองกับกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส (๑) แต่เนื่องจากรัฐบาลฝรั่งเศสมีวัตถุประสงค์จะให้เปิดการเจรจาขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อทำความตกลงกันเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงไปดำเนินการเจรจาขึ้นสมบูรณ์ที่ปารีส ดังนั้นกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสจึงส่งนายคาห์น (Kahn) เป็นผู้แทนเดินทางมาปรึกษาทำสัญญาใหม่กับไทยที่กรุงเทพฯ ราวเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑

การปรึกษาทำสัญญากับผู้แทนฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ

นายคาห์นผู้แทนฝรั่งเศสซึ่งจะเป็นผู้เริ่มคนทำการเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศไทยนี้มีความมุ่งหมายอย่างแน่วแน่ที่จะกระทำสำเร็จลุล่วงสมดังเจตจำนงของรัฐบาลฝรั่งเศส โดยระมัดระวังมิให้กระทบกระเทือนผลประโยชน์ฝ่ายตนมากนัก ในการเจรจาทำสัญญาฉบับฝรั่งเศสสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงมีความเห็นสอดคล้องกับ ดร. เจมส์ที่ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศว่า ควรยี่ครางสัญญาซึ่งนายเวสเตนการเคเคยรางไว้เป็นหลักในการดำเนินงานปรึกษาสัญญากับสหรัฐอเมริกา (๒) แต่นายคาห์นต้องการทำสนธิสัญญาแบบเดียวกับสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) และปรารถนาจะให้เพิ่มข้อตกลงว่าด้วยการกำหนดเขตแดนของอินโดจีนฝรั่งเศสด้วย (๓)

เกี่ยวกับการปรึกษาสนธิสัญญากับฝรั่งเศสนี้ ดร. เจมส์มีความเห็นว่า "ข้าพเจ้ารู้สึกว่าถึงเวลาที่ไทยควรจะทำสัญญาตามแบบสมัยใหม่ เพื่อจะได้เป็นแบบ -

๑. หนังสือมอบอำนาจใหญ่แทนไทยทำสัญญากับต่างประเทศ ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๖๒ แฟ้ม ๓ เรื่องปรึกษาแกสนธิสัญญากับต่างประเทศ
๒. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึง ดร. เจมส์ ลงวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑ เรื่องปรึกษาแกสนธิสัญญากับต่างประเทศ เอกสารกองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ
๓. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง ดร. เจมส์ ลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑

อย่างกับชาติอื่น ๆ ในอนาคต หากฝรั่งเศสยอมรับแล้วชาติอื่น ๆ ก็คงเอาอย่าง และเมื่อถึงเวลานั้นสยามก็จะเป็นชาติที่มีอำนาจลึทธิชาคอย่างเต็มที่ (๑) สนธิสัญญา สมัยใหม่ตามความหมายของ ดร. เจมส์ ก็คือ การยกเลิกข้อผูกพันเก่า ๆ ให้หมดสิ้นไป และเริ่มสักราชแห่งการทำสัญญาแบบใหม่ซึ่งให้สิทธิเสมอภาคแก่ประเทศคู่สัญญา เพราะ หากตกลงทำสัญญากันตามแบบสนธิสัญญาไทยอังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็เท่ากับว่า ไทยยังเสียเปรียบ มหาอำนาจเหมือนอย่างเดิม อย่างไรก็ตามเมื่อนายคานันพิจารณา ร่างสัญญาเวสเทินการด์โคนละ เอียครอบคอบแล้วก็บายเบี่ยงว่าขอความของสนธิสัญญา ยืดยาวไป และเขาจะร่างสัญญาขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นหลักทำความตกลงกับไทย (๒) ในตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ นายคานันก็ได้นำสัญญาที่เขาร่างขึ้นเสนอ ต่อกระทรวงการต่างประเทศไทย ตามร่างสัญญาของนายคานันส่วนใหญ่มีข้อความ คล้ายคลึงกับสัญญาซึ่งไทยทำกับอังกฤษปี พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ ความอำนาจศาล และบางข้อก็มีใจความเช่นเดียวกับสัญญาซึ่งไทยทำกับฝรั่งเศส เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ประการสำคัญซึ่งไทยไม่ยอมเห็นพ้องควบอย่างเด็ดขาด ก็คือ ตามร่างสัญญาขอ ๔ ระบุว่า ถึงแม้จะทำสัญญาระดับใหม่กันแล้วนี้ ข้อบังคับในสัญญา ต่าง ๆ ซึ่งไทยตกลงทำไว้กับฝรั่งเศสก็ยังมีผลใช้บังคับต่อไปโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง ความหมายแต่อย่างใด (๓) อนึ่งตามร่างสัญญาของนายคานันก็มีใคร่ขบขความแก้ไข เรื่องอำนาจการ เก็บภาษีคั่งที่รัฐศาลไทยมีความประสงค์

ขณะที่การปรึกษาสัญญาระหว่างนายคานันกับ ดร. เจมส์ กำลังดำเนิน อยู่ในกรุงเทพ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรอัศวราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส

๑. จดหมายดร. เจมส์ ทูลสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑
๒. โทรเลขสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑
๓. จดหมายดร. เจมส์ ทูลสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑

และผู้แทนไทยในที่ประชุมสันติภาพ ณ แวร์ซายส์ ได้เสนอร่างสัญญาของฝ่ายไทย (๑) แก่ผู้แทนมหาประเทศต่าง ๆ รวมทั้งแก่ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสด้วย เมื่อปรากฏว่าผู้แทนไทยได้ทำกัณฑ์ติดต่อบรรดาประเทศโดยตรงอยู่ในปารีสแล้ว คร.เจมส์ จึงพูดแนะนำแก่สมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ว่า เห็นควรที่จะเลิกการปรึกษาทำสัญญาทางกรุงเทพหรือทางปารีสเสียทางใดทางหนึ่ง และตามความคิดของคร.เจมส์นั้นไทยควรเลิกการเจรจาหรือซึ่งกำลังดำเนินอยู่ใน กรุงเทพเสีย เพราะนายคานันไม่มีอำนาจสิทธิขาดในการจะตกลงอย่างหนึ่งอย่างใด กับรัฐบาลไทย แต่ประการสำคัญอยู่ที่ว่าจะต้องชี้แจงให้นายคานันเข้าใจว่า การเลิกการเจรจาในกรุงเทพมิใช่เพราะรัฐบาลไทยเกิดความไม่ไว้วางใจในตัวเขา หากแต่เพื่อใ้การเจรจาทกลงกันได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และเพื่อใ้การแก้ไขเรื่องอำนาจ การเก็บภาษีซึ่งนายคานันมิได้กล่าวไว้ในร่างสัญญาที่เสนอต่อไทยได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กันด้วย (๒)

ทางฝ่ายนายคานันนั้น ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินงานเจรจาเรื่องสัญญา อยู่กับไทยในกรุงเทพนั้น มิได้ล่วงรู้ความจริงเลยว่าอัครราชทูตไทยในปารีสก็ดำเนินการติดต่อบรรดาประเทศโดยตรงกับกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสเหมือนกัน ครั้นเมื่อได้รับจดหมายแจ้งข่าวจากนายปิซง (Pichon) รัฐมนตรีว่าการกระทรวง การต่างประเทศฝรั่งเศส นายคานันจึงตอบว่าคร.เจมส์ที่ปักบังไม่บอกให้เขาทราบ และตามจดหมายลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ของนายคานันถึงคร.เจมส์ แจ้งว่า เขาได้รับคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสใ้ยุติการเจรจา แก่สัญญากับไทยเพราะกำลังดำเนินกันอยู่ที่ปารีสโดยตรงแล้ว (๓) ดังนั้นการเจรจา

๑. โทรเลขพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กิติธาดากรมทูตสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๑
๒. จดหมายคร.เจมส์ทูตสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๒
๓. จดหมายนายคานัน ถึง คร.เจมส์ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๒

ทำสัญญาใหม่ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศไทยทำกับอัครราชทูตฝรั่งเศสจึงสิ้นสุดลง

การปรึกษาทำสัญญากับฝรั่งเศสในกรุงปารีส

สำหรับการเจรจาในกรุงปารีสนั้นผู้ช่วยของพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรคือนายเลแวนด์ (L'Evosque) ที่ปรึกษาของสถานทูตไทย หลังจากอัครราชทูตไทยได้เสนอร่างสัญญาแก่นายกูต์ (Gout) ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมการตะวันออกแห่งกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสแล้ว เมื่ออัครราชทูตไทยเข้าพบนายกูต์ในวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ นายกูต์ได้แจ้งว่าการปรึกษาสัญญานั้นเขาจะมอบหมายให้นายคาห์นผู้แทนของกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสซึ่งเคยเดินทางมาเจรจากับไทยในกรุงเทพเป็นผู้แทนเจรจากับอัครราชทูตไทย จากการสนทนากับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสโดยตรงในวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรทรงมีความรู้สึกว่าฝรั่งเศสยังมีที่ท่าไม่อยากจะตกลงอย่างหนึ่งอย่างใดกับไทยจนกว่าจะได้เห็นตัวอย่างการกระทำของประเทศอื่น ๆ เสียก่อน และประเทศซึ่งฝรั่งเศสเฝ้าสังเกตนโยบายการต่างประเทศอย่างใกล้ชิดก็คือ สหรัฐอเมริกา (๒)

การดำเนินงานปรึกษาสัญญาโดยมีนายคาห์นเป็นผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสได้เริ่มขึ้นในวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยนายคาห์นเป็นผู้เสนอโปรโตคอลว่าควยอำนาจศาลฉบับที่เขาเคยเสนอต่อกระทรวงการต่างประเทศไทยให้อัครราชทูตไทยพิจารณา ส่วนปัญหาที่เกี่ยวข้องเรื่องสัญญาการพาณิชย์นั้น กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสจะตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณา พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรได้ทรงแถลงวัตถุประสงค์สำคัญของรัฐบาลไทยว่า การขอทำสัญญาการพาณิชย์ใหม่ก็เพราะไทยต้องการมีอำนาจสิทธิขาดในการเก็บภาษี เกี่ยวกับปัญหา

-
- ๑. ลายพระหัตถ์ของพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ แฟ้ม ๔
 - ๒. โทรเลขพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ แฟ้ม ๔

เรื่องการค้าอื่น ๆ นั้นไทยไม่ถือว่าเป็นปัญหายุ่งยากอย่างไรใด (๑)

สรุปใจความสำคัญของโปรโตคอลว่าควยอำนาจศาลซึ่งนายคาห์นผู้แทน
กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสเสนอแก่ไทย คือ รัฐบาลฝรั่งเศสกำหนดแบ่ง
บุคคลที่อยู่ในความคุ้มครองทางอำนาจศาลไว้เป็นสามประเภท (๒) คือ

ประเภทแรก ได้แก่บรรดาชาวฝรั่งเศสหรือผู้ที่อยู่ในบังคับฝรั่งเศส
ซึ่งมีเชื้อชาวเอเชีย และชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศสซึ่งโคจทะเลเป็นนไวก่อนการ
เซ็นสัญญาฉบับนี้ ซึ่งหมายความรวมถึงก่อนการเซ็นสัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ควบ
บุคคลประเภทแรกนี้ให้อยู่ในอำนาจของศาลต่างประเทศจนกว่าไทยจะประกาศใช้
ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วจึงจะขึ้นศาลไทย

ประเภทที่สอง ได้แก่บรรดาชาวฝรั่งเศส หรือผู้ที่อยู่ในบังคับฝรั่งเศส
ซึ่งมีเชื้อชาวเอเชียและชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศสซึ่งเพิ่งจดทะเบียนไว้หลังการเซ็น -
สนธิสัญญาฉบับนี้ ให้อยู่ในอำนาจของศาลสยามธรรมดา (Ordinary Siamese Court)
ตั้งแต่วันที่ลงนามในโปรโตคอล

ประเภทที่สาม ได้แก่บรรดาคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งเป็นชาวเอเชียที่ได้
จดทะเบียนไว้ ณ สถานกงสุลภายหลังเซ็นสัญญากับไทยฉบับ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ บุคคล
ประเภทนี้ให้อยู่ภายใต้อำนาจศาลสยามธรรมดาเหมือนกันที่เคยปฏิบัติกันมาตามขอ
ตกลงในสัญญาฉบับ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐

ตามขอเสนอว่าควยอำนาจศาลของฝ่ายฝรั่งเศสนี้มีใจความคล้ายคลึงกับ
สัญญาไทย - อังกฤษฉบับปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งคั้งหนึ่งนายคาห์นเคยเสนอแก่กระทรวง
การต่างประเทศไทย เมื่อคราวที่เขาเป็นผู้แทนฝรั่งเศสมาเจรจากับกระทรวงการ-

-
๑. ลายพระหัตถ์ของพระองค์เจ้าจุมภฏก๊กกิจถาวรพลกรมพระยาเทวะวงศ์ -
วโรปการ ลงวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ แฟ้ม ๔
 ๒. บันทึกตอบโปรโตคอลว่าควยอำนาจศาลซึ่งฝรั่งเศสเป็นฝ่ายเสนอเมื่อวันที่
๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ แฟ้ม ๔

ต่างประเทศไทยในกรุงเทพฯ ในการเจรจาครั้งนั้นตามความเห็นของกระทรวง-
 การต่างประเทศไทยเห็นว่าสนธิสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่ไทยทำไว้กับอังกฤษ
 ก็จะต้องติดต่ोजเจรจาแก้ไขใหม่อีกเหมือนกัน ดังนั้นจึงไม่มีประโยชน์ที่จะตกลงทำสัญญากับ
 ฝรั่งเศสตามแบบอังกฤษ เพราะเมื่อคิดแก้แล้วก็ควรทำเสียพร้อม ๆ กันเพื่อจะได้
 สะดวกทั้งสองฝ่าย ความเห็นดังกล่าวนี้ นายคานท์กินยอมเห็นชอบด้วย แต่ครั้น
 เมื่อนายคานท์กินถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนฝ่ายฝรั่งเศสเจรจาเรื่องแก๊สสัญญากับอัครราชทูต
 ไทยในกรุงปารีส เขากลับรี้อเอาข้อความในโปรโตคอลซึ่งรับรองกับไทยว่าจะยกเลิก
 มาเป็นหลักในการพิจารณาอีก กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ จึงทรงพระราชดำริว่า
 "เห็นชักว่าฝรั่งเศสกับอังกฤษคงจะปรึกษากันว่า จะยังไม่ยอมยกเลิกสัญญากับไทย
 จนกว่าไทยจะไปทำสัญญากับชาติอื่น ๆ มาให้เห็นว่าไทยประโยชน์ไทยเพียงใดแล้ว
 จึงจะยอมลดหย่อนให้ คงจะเกรงว่าถ้ายอมให้ไทยมากไป แม้อเมริกาไม่ยอมเขาก็
 จะเสียเปรียบจึงรี้อจนกว่าจะตกลงกับอเมริกา"^(๑) ด้วยเหตุนี้การเจรจาปรึกษา
 สัญญากับฝรั่งเศสให้ยึดเยื่อต่อไปจึงไร้ประโยชน์ เพราะฝรั่งเศสก็คงพยายามถ่วง
 เวลาให้ชักช้าออกไปอีกทราบเท่าที่ไทยไม่ยอมตกลงตามคำเสนอของตน เมื่อใด
 ที่ไทยสามารถตกลงทำสัญญากับสหรัฐอเมริกาได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว การปรึกษา
 แก้ไขสัญญากับฝรั่งเศสก็คงจะสะดวกขึ้น การติดต่อกับแก้ไขสัญญาระหว่างตัวแทนไทย
 และกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสในปารีสจึงต้องรอไปจนไทยและสหรัฐอเมริกา
 จะทำความตกลงกันในสนธิสัญญาซึ่งกำลังพิจารณาอยู่ให้เป็นที่แน่นอนเสียก่อน

หลังจากสนธิสัญญาใหม่ซึ่งไทยตกลงทำกับสหรัฐอเมริกาได้รับการให้
 สัตยาบันสัญญาจากสภาเซเนตอเมริกันเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้ว
 กระทรวงการต่างประเทศไทยจึงมีคำสั่งให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรรยาฤกษ์
 กฤดากรดำเนินการเจรจาแก้ไขสัญญากับฝรั่งเศสต่อไป^(๒) แต่การเจรจาดำเนิน-

๑. ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทูลพระองค์เจ้าจรรยาฤกษ์กฤดากร
 ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓. แฟ้ม ๖ เรื่องแก๊สสัญญากับฝรั่งเศส ๑
 ๒. ibid : ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

ไปอย่างล้าชามากเพราะนายคาห์นผู้ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ติดต่อกับยูแทนไทยโดยตรงต้อง
 เดินทางไปราชการ ณ ประเทศจีน อย่างไรก็ตามเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๕
 พระองค์เจ้าจรัญศักรีกฤดากรไต่ทรงส่งบันทึกถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 ฝรั่งเศส แสดงความประสงค์ของไทยในการติดต่อกำหนดสัญญาใหม่ว่ามีอยู่สามประการ
 ควบกันคือ ไทยปรารถนาจะตกลงทำสัญญาว่าควยอำนาจศาล เช่นเดียวกับสัญญาใหม่
 ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ไทยต้องการมีอำนาจสิทธิขาดในการ
 เก็บภาษีอากร และต้องการให้กำหนดกระแสน้ำในลำน้ำโขง เป็นเส้นเขตแดนดินแดน
 อินโดจีนของฝรั่งเศส (๑)

นายปวงคาเร (Poincaré) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 ฝรั่งเศสส่งบันทึกลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งแจ้งแก่อัครราชทูตไทยว่า
 ทางกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสกำลังพิจารณาเรื่องทั้งสามอยู่ ต่อมากระทรวง
 การต่างประเทศฝรั่งเศสก็ได้ออกสัญญาเกี่ยวกับอำนาจศาลซึ่งร่างขึ้นใหม่มาให้
 อัครราชทูตไทยพิจารณา และถึงปรากฏว่าขอเสนอต่าง ๆ เหล่านี้ไทยมีอาจจะตก
 ลงควยได้ พระองค์เจ้าจรัญศักรีกฤดากรจึงทรงตอบปฏิเสธไปเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม
 พ.ศ. ๒๕๖๕ ส่วนในเรื่องกิจการค้าและปัญหาเขตแดนแม่น้ำโขงนายซารโรต์
 (Sarraut) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม และนายลอง (Long)
 ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนฝรั่งเศสได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกับอัครราชทูตไทย
 ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ นายลองไม่ยอมรับข้อเสนอของไทยที่ให้กำหนด
 กระแสน้ำในลำน้ำโขง เป็นเส้นเขตแดน ดังนั้นการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส
 จึงยังมีอาจจะตกลงกันได้ (๒) ผู้แทนที่กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสแต่งตั้ง

-
๑. บันทึกของกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ แฟ้ม ๑ เรื่องแก่อสัญญากับฝรั่งเศส
 ๒. ถวายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึงมหาเสวกเอกเจ้าพระยา
มหิทธิราชเลขาธิการ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖ แฟ้ม ๑

ให้ดำเนินการเจรจาติดต่อกับอัครราชทูตไทยโดยตรงต่อจากนายคานัน โคนแก่นายปิลา (Pila) อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยซึ่งเดินทางไปราชการอยู่ในกรุงปารีส

การดำเนินการจากปรึกษาสัญญาระหว่างพระองค์เจ้าจรัญศักร์คึกฤฎการกับนายปิลาได้เริ่มตนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้พบปะสนทนากันในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ นายปิลาได้แจ้งแก่ผู้แทนไทยว่าปัญหาเรื่องเขตแดนนั้นจำเป็นต้องพักการเจรจาไว้ก่อน เพราะนายลองดูสำเร็จราชการอินโดจีนถึงแก่กรรม และนายซาร์โรตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมก็เดินทางไปราชการที่ฮานอย ส่วนในเรื่องการเจรจาเกี่ยวกับอำนาจศาลรัฐบาลฝรั่งเศส ยินดีจะเริ่มการแก้ไขใหม่ทั้งหมดโดยยึดถือสัญญาไทย - สหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นแบบฉบับ แต่มีข้อมติว่ารัฐบาลไทยจะต้องให้คำมั่นสัญญาแก่รัฐบาลฝรั่งเศสบางประการซึ่งจะแจ้งรายละเอียดให้ทราบในภายหลัง หากไทยยอมให้คำมั่นสัญญารัฐบาลฝรั่งเศสก็จะตกลงถอนสิทธิพิเศษว่าคยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จะยอมรับรองอิสรภาพทางการเมืองไทย และจะยกปัญหาเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศสออกจากตัวสนธิสัญญา เพื่อทำเป็นอนุสัญญาอีกฉบับหนึ่งต่างหาก (๑)

คำมั่นสัญญาที่รัฐบาลฝรั่งเศสประสงค์จะให้ทางฝ่ายไทยรับรองก็คือ ไทยจะต้องทำการปรับปรุงกิจการบ้านเมืองภายใน ๗ ประการ (๒) ควบกัน ซึ่งทั้ง ๗ ประการนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

๑. กรมร่างพระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับ

-
- ๑. จดหมายนายปิลาต่อพระองค์เจ้าจรัญศักร์คึกฤฎการ ลงวันที่ ๑๗ มิย. พ.ศ. ๒๔๖๖ แฟ้ม ๑
 - ๒. จดหมายนายปวงภาวเรต่อพระองค์เจ้าจรัญศักร์คึกฤฎการ ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ แฟ้ม ๒ เรื่องแก้สัญญากับฝรั่งเศส

๒. โรงเรียนกฎหมาย
๓. ที่ปรึกษากฎหมาย
๔. การจางชาวฝรั่งเศสรับราชการไทย
๕. การสอนภาษาฝรั่งเศส
๖. กองโบราณคดี
๗. การขออนุมัติทำป่าไม้

ข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศสทั้ง ๗ ประการนี้กระทรวงการต่างประเทศไทย
อันมีพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้แทนเสนาบดีและดร. เจมส์ที่ปรึกษา
ราชการต่างประเทศได้พิจารณาเจตจำนงของฝ่ายฝรั่งเศสอย่างละเอียดถี่ถ้วน และ
ได้ลงมติความเห็นชอบไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ (๑)

เกี่ยวกับเรื่องกรมร่างพระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับ นายปิตาเสนอ
ความเห็นให้รัฐบาลไทยจัดตั้งกรมร่างพระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับขึ้นในกระทรวงยุติ-
ธรรม โดยให้ประสานงานร่วมกับกองร่างประมวลกฎหมาย และขอให้ตั้งเนติบัณฑิต
ฝรั่งเศสซึ่งรับราชการอยู่ในกองร่างประมวลกฎหมายเป็นผู้ชำนาญกฎหมายประจำกรมที่
ตั้งขึ้นใหม่ กระทรวงการต่างประเทศไทยมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การจะตั้ง
ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ชำนาญกฎหมายในกรมร่างพระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับนั้นไทยไม่
ขัดข้อง แต่ไทยก็ไม่ควรจะผูกมัดตัวเองว่าจะต้องจางชาวฝรั่งเศสเสมอไป

เกี่ยวกับโรงเรียนกฎหมาย นายปิตาเสนอขอให้ตั้งนักกฎหมายชาว
ฝรั่งเศสเป็นผู้จัดระเบียบโรงเรียนกฎหมายของไทยเสียใหม่ และในปีต่อไปไทยจะ
ต้องตั้งนักกฎหมายฝรั่งเศสให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการและศาสตราจารย์ใน
โรงเรียนดังกล่าว กระทรวงการต่างประเทศไทยมีความเห็นว่าในการจัดวางระเบียบ
โรงเรียนกฎหมายนั้น ควรตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้นชุดหนึ่งโดยมีนักกฎหมายไทย
เป็นหัวหน้า และมีนักกฎหมายฝรั่งเศสเป็นที่ปรึกษา

เกี่ยวกับที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศส นายบิดาเสนอว่าควรบอกที่ไทย
ยังต้องการที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศ จะต้องจ้างที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศส
เข้าปฏิบัติหน้าที่ ขอนี้กระทรวงการต่างประเทศไทยตกลงเห็นชอบด้วย

เกี่ยวกับการจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการไทย นายบิดาเสนอขอ
ให้รัฐบาลไทยยื่นยันลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์-
วโรปการลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ ที่ว่าหากตำแหน่งข้าราชการชาว
ต่างประเทศซึ่งรับราชการอยู่กับไทยว่างลงเมื่อใด รัฐบาลไทยจะแจ้งให้สถานทูต
ฝรั่งเศสทราบเพื่อจะได้จัดหาชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการในตำแหน่งที่ว่างนั้น นอก
จากนี้รัฐบาลควรส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาการในประเทศฝรั่งเศสให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น
ตามข้อเสนอถึงกถาว่ารัฐบาลไทยควรรีวการที่ฝ่ายฝรั่งเศสประสงค์จะให้ชนชาติของ
ตนเข้ามารับราชการกับไทยเพิ่มขึ้นเพราะมุ่งจะแข่งขันกับฝ่ายอังกฤษ และไทยก็ไม่
มีข้อขัดข้องอย่างใดเพราะในการจ้างไทยพิจารณาเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

เกี่ยวกับการสอนภาษาฝรั่งเศส นายบิดาเสนอขอให้มีการสอนภาษา
ฝรั่งเศสในสถานศึกษาของไทยตามแต่จะเห็นสมควร และขอให้ครูผู้ทำการสอนเป็น
ชาวฝรั่งเศสด้วยกระทรวงการต่างประเทศไทยลงมติเห็นชอบกับข้อเสนอนี้ เพราะไทย
ก็กำลังดำเนินการสอนภาษาฝรั่งเศสอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในโรงเรียนกฎหมายอยู่เหมือนกัน

เกี่ยวกับกองโบราณคดี นายบิดาเสนอขอให้ไทยตั้งกองโบราณคดีขึ้น
โดยให้สังกัดอยู่กับหอพระสมุดวชิรญาณ และตั้งให้ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ชาว
ฝรั่งเศสซึ่งทำหน้าที่เป็นบรรณารักษ์หอพระสมุดวชิรญาณเป็นผู้ช่วยดำเนินการ ขอนี้
เพื่อพิจารณาแล้วรัฐบาลไทยก็ไม่ขัดข้อง

เกี่ยวกับการขออนุมัติทำป่าไม้ นายบิดาเสนอให้รัฐบาลไทยพิจารณา
คำร้องเกี่ยวกับการขอขยายอาณาเขตทำป่าไม้ และขอตั้งสาขาขึ้นในกรุงเทพฯ
ของบริษัทยีสต์เอเซียติกฝรั่งเศส ขอนี้พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรทรงมีความเห็นว่า

ไทยจะต้องระมัดระวังมิให้ชาติอื่นตีความหมายว่าเป็นการให้เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่ฝรั่งเศสตกลงทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย ทางกระทรวงการต่างประเทศพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ปรึกษากับคร. เจมส์ เห็นชอบว่า การที่ชาวต่างชาติ เข้ามามากมายในไทยมากๆ นั้นเป็นผลดี เพราะจะเป็นเสมือนการป้องกันมิให้ชาติหนึ่งชาติใดมีอำนาจอยู่ในบ้านเมืองไทยจนเกินขอบเขต ดังนั้นตามข้อเสนอของนายปิลารัฐบาลไทยรับจะพิจารณาโดยให้บริษัทอีสต์เอเชียติกของฝรั่งเศสยื่นคำร้องขอมาเป็นทางการ

ผู้แทนทางฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งร่วมดำเนินการพิจารณาปรึกษาสัญญากับไทย ร่วมกับนายปิล่า ไคแกร์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม ในวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ นายปิล่าไคเสนอร่างโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสร่างขึ้นใหม่โดยอาศัยแบบฉบับของสนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นหลัก เมื่อกระทรวงการต่างประเทศไทยตรวจพิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้วได้ยื่นเสนอขอแก้ไขข้อความสำคัญในโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลซึ่งไทยมีอาจจะยินยอมตกลงด้วย ๓ ข้อ คือ

สัญญาข้อ ๓ ว่าด้วยกรณีที่มีปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศร่วมในการพิจารณาตัดสินคดี เกี่ยวกับข้อนี้ฝรั่งเศสเคยให้ข้อตกลงกับไทยว่าจะทำสนธิสัญญาตามแบบอย่างสัญญาซึ่งไทยทำกับสหรัฐอเมริกาปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ปราบกฏว่าตามสัญญาดังกล่าวมิได้ระบุถึงการมีที่ปรึกษากฎหมายร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีเลย หากแต่กำหนดให้ทงสูงสุดมีสิทธิถอนคดีไปพิพากษาเองได้ นอกจากสัญญาข้อ ๓ ซึ่งฝรั่งเศสเสนอจะกล่าวถึงการมีที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศแล้ว ยังกำหนดให้ทูตฝรั่งเศสมีสิทธิถอนคดีไปพิพากษาได้หากไม่พอใจคำตัดสินของศาลไทย สรุปแล้วฝรั่งเศสต้องการทั้งที่ปรึกษากฎหมายและสิทธิในการถอนคดี ซึ่งประการแรกมีระบุไว้ในสัญญาไทย-อังกฤษ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ประการหลังระบุไว้ในสัญญาไทย-สหรัฐอเมริกาปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เท่ากับว่าฝรั่งเศสได้ขอยุอาผลประโยชน์จากสนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับอังกฤษ และกับอเมริกามารวมไว้ในร่างสัญญาซึ่งตนจะตกลง

ทำกับรัฐบาลไทย ยิ่งไปกว่านั้นโปรโตคอลล่าควยอำนาจศาลของฝรั่งเศสในข้อ ๓ นี้ ก็ยังสงวนสิทธิบางประการ ของคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งเคยมีระบุไว้ในสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศส ฉบับปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ด้วย ดังนั้นตามร่างสัญญาข้อ ๓ นี้จึงทำให้ฝรั่งเศส ใ้ได้รับผลประโยชน์ตามข้อบังคับของสัญญาถึง ๓ ฉบับ คือ สัญญาปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งไทยทำกับฝรั่งเศส สัญญาปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งไทยทำกับอังกฤษ และสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งไทยทำกับสหรัฐอเมริกา

สัญญาข้อ ๔ ว่าควยวิธีการตัดสินคดีในศาลอุทธรณ์ ร่างสัญญาข้อนี้ ระบุว่าคำตัดสินชี้ขาดของศาลอุทธรณ์จะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศรวมลง นามควยถึงสองคน ซึ่งข้อนี้รัฐบาลไทยเห็นว่าไม่มีความจำเป็น เพราะหลักประกัน ในความยุติธรรมนั้น รัฐบาลก็อนุญาตให้ทงสูงสุดฝรั่งเศสมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเอง หากไม่พอใจในคำตัดสินของศาลไทย

สัญญาข้อ ๕ ว่าควยสิทธิในการถอนคดีร่างสัญญาข้อนี้ทงสูงสุดฝรั่งเศส ขอสิทธิถอนคดีจากศาลต่าง ๆ ของไทยรวมทั้งศาลฎีกาไปพิจารณาเอง ซึ่งตาม สัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกานั้นก็มีข้อยกเว้นสำหรับศาล ฎีกาอันเป็นศาลซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ของรัฐบาลไทยที่มีอาจตอบสนองความต้องการของฝรั่งเศสได้ เช่นเดียวกับที่ไทยเคย ปฏิเสธ^{ความ}การพิจารณาของสหรัฐอเมริกา^{มา}แล้ว (๑)

ขณะที่การดำเนินงานเจรจากำลังจะเป็นผลดี นายบิลาก็ได้รับคำสั่งให้ กลับมาดำรงตำแหน่งอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยตามเดิม ผู้ที่กระทรวง- การต่างประเทศฝรั่งเศสมอบหมายให้ทำหน้าที่แทนนายบิลาคือแก่นายเล เซอร์ (Léger) เมื่อนายบิลาค้นทางถึงกรุงเทพฯก็ได้เริ่มเปิดการเจรจาติดต่อกับกระทรวงการต่าง- ประเทศไทยในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ และต่อมาในเดือนมีนาคม นายบิลาก็ได้เดินทางไปเมืองซานออยเพื่อปรึกษาเตรียมงานร่างโปรโตคอลล่าควยอินโดจีนฝรั่งเศส

๑. หนังสือตอบที่แจ้งเรื่องโปรโตคอลล่าควยอำนาจศาลของฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ แฟ้ม ๑

ส่วนร่างสัญญาที่ว่าควยอำนาจศาลนั้นนายบิลายอมเห็นชอบด้วยตามข้อเสนอของ
 กระทรวงการต่างประเทศไทยแล้ว (๒) เมื่อนายบิลาเดินทางกลับจากฮานอยได้ขอ
 แก้ไขข้อความที่ใดตกลงกันไว้ในร่างสัญญาอีกบางเล็กน้อยตามข้อเสนอของผู้สำเร็จ
 ราชการอินโดจีนฝรั่งเศส และในที่สุดนายบิลากับผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ
 ซึ่งใดแก หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรและดร. แชนทรที่ปรึกษาราชการต่างประเทศ
 ก็ได้ตกลงกันในข้อตกลงต่าง ๆ และทำบันทึกข้อตกลงไว้ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม
 พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งตามบันทึกดังกล่าวแยกออกเป็นร่างสัญญาว่าควยการพาณิชย์และ
 การเดินเรือ โปรโตคอลเกี่ยวกับอำนาจศาล และโปรโตคอลว่าควยอินโดจีนฝรั่งเศส (๒)

เกี่ยวกับข้อปรารณาซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสต้องการให้ทางฝ่ายไทยให้
 คำมั่นสัญญาทั้ง ๓ ขอนั้น ปรากฏว่าไทยไม่ขัดข้องและไคลงมือปฏิบัติตามขอเสนอ
 ฝรั่งเศสแล้ว กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมร่างพระราชบัญญัติขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๗
 ส่วนในโรงเรียนสอนกฎหมายรัฐบาลก็ได้จัดการจ้างศาสตราจารย์ชาวฝรั่งเศสมา
 ทำการสอนสองคน และจ้างผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายเพิ่มอีกสองคน เกี่ยวกับเงื่อนไข
 การจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการในกระทรวงทบวงการต่าง ๆ รัฐบาลไทยได้จ้างชาว
 ฝรั่งเศสมาดำรงตำแหน่งหัวหน้านายช่างกรมสุขาภิบาลหนึ่งคน และจะพิจารณาจ้าง
 เพิ่มขึ้นอีกตามสมควร ในค่านการสอนภาษาฝรั่งเศสก็ได้จ้างชาวฝรั่งเศสมาเป็นครู
 สอนในโรงเรียนกฎหมายและในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางค่านกองโบราณคดี
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ออกประกาศ
 เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ให้ทำการตรวจรักษาโบราณวัตถุ
 สรุปลแล้วขอเสนอพิเศษต่าง ๆ ของฝรั่งเศสไทยสามารถปฏิบัติตามได้ทั้งหมด ยกเว้น

-
๑. ลายพระหัตถ์ของพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ทูลพระองค์เจ้าจุมภฏศักดิ์
กฤดากร ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ แฟ้ม ๕
 ๒. บันทึกข้อตกลงระหว่างนายบิลากับหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรและดร. แชนทร
ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๕

เพียงขอเคียวคือขอที่ว่าควยการ ขอสัมปทานป่าไม้ เพราะเขตที่บริษัทอีสต์เอเชียติก ยื่นขอสัมปทานที่แม่น้ำและแมลง มีผู้อื่นขอสัมปทานไปแล้วและกำลังดำเนินงาน อยู่ (๑)

อนึ่งคำมั่นสัญญาอันเป็นจุดประสงค์สำคัญทั้ง ๓ ข้อของรัฐบาลฝรั่งเศส แม้จะมีใครระบุไว้ในสัญญา แต่คำตกลงเห็นชอบของรัฐบาลไทยก็จะมีสวทช่วยสนับสนุน โหการเจรจาทำสัญญาใดดำเนินไปอย่างเรียบร้อย เพราะมีเจตนาสมานฉันท์ปรองดองกันของฝรั่งเศสก็จะพยายามคัดค้านไม่ให้เกิดการทำสัญญากันได้เป็นผลสำเร็จ ดังนั้นเพื่อ สมองตามความต้องการ เกี่ยวควยการ ขอสัมปทานป่าไม้ แม่เขตที่ฝรั่งเศสต้องการ ยังไม่ว่าง รัฐบาลไทยก็ผ่อนผันอนุญาตให้บริษัทอีสต์เอเชียติกได้สัมปทานป่าไม้ใน เขตแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ไว้ก่อน ซึ่งป่านี้กรมป่าไม้เคยดำเนินการเองและได้ กำไรอย่างงาม แต่เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ในการทำสัญญาใหม่ ไทยจึงยอมสละให้ (๒) นายปิลาบินยอมตกลงตามข้อเสนอของไทย ราวเดือน กรกฎาคม เขาจึงเดินทางกลับ ไปปารีสเพื่อรายงานผลการปฏิบัติงานแก่กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ อันเป็นปีซึ่งสนธิสัญญาไทยกับสหรัฐอเมริกาได้ แลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ดำเนิน ติดต่อกันเรื่อยมาเป็นเวลาถึงสามปี คือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๗ ตลอดระยะเวลา สามปีดังกล่าวนี้แม่จะกำหนดข้อตกลงกันไว้หลายอย่าง แต่ก็ยังไม่มีที่ท่าว่า สนธิสัญญาใหม่จะสำเร็จบริบูรณ์ลงได้เลย "ระยะเวลาสามปีที่ผ่านมาไปโดย ที่การเจรจามีได้เข้าใกล้จุดแห่งความสำเร็จ" (๓) ประการสำคัญที่ทำให้การเจรจาล่าช้าก็เนื่องจากสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสมีปัญหาเรื่องอินโดจีนเข้ามา

-
- ๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๕
 - ๒. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๕
 - ๓. Francis B. Say : Siam's Fight For Sovereignty.
ความตบตันฉบับซึ่งมีเก็บไว้ ณ กองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ

เกี่ยวข้องกับ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสพยายามก็คักมีให้ทางฝ่ายผู้สำเร็จราชการในอินโดจีนทำ ความตกลงอย่างหนึ่งอย่างใดกับไทยโดยพลการ ในที่สุดถึงแม้จะใดตกลงกันว่าจะ แยกปัญหาเกี่ยวกับอินโดจีนไว้ต่างหากจากตัวสนธิสัญญา และให้ทูตฝรั่งเศสประจำ ประเทศไทยร่วมปรึกษาหารือกับผู้สำเร็จราชการอินโดจีนฝรั่งเศสโดยตรง ถึงกระนั้น ทูตฝรั่งเศสก็ต้องรอฟังคำสั่งจากปารีส หลังจากเวลาสามปีแห่งการเจรจาที่ยังไม่ สามารถตกลงอะไรกันใดแน่นอนสภาพการต่าง ๆ จึงเริ่มคลี่คลายให้เห็นเด่นชัดว่า....

" การดำเนินการ เจรจาทามวิธีสามัญนั้นจะไม่ทำให้งานสำเร็จลงได้เลย มีวิธีปฏิบัติซึ่ง จะนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลอยู่ทางเดียว คือ ติดต่อดำเนินงานเป็นการส่วนตัวกับ กระทรวงการต่างประเทศของชาติต่าง ๆ ในยุโรป " (๑)

ความคิดเห็นที่ว่าไทยควรจะส่งคณะผู้แทนพิเศษไปเจรจาแก้สัญญากับ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปโดยตรงนี้ ดร. ฟรานซิส บี แซयरที่ปรึกษาราชการ กระทรวง การต่างประเทศชาวอเมริกันเป็นผู้ดำริขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าและ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ (เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศผู้ทรงดำรง ตำแหน่งสืบต่อจากสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ) ทรงเห็นชอบด้วย พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้ง ดร. ฟรานซิส บี แซयर เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทย มีอำนาจเต็มในการเจรจาทกลงกับประเทศต่างๆ เริ่ม ออกเดินทางไปปฏิบัติงานปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒) ซึ่งประเทศแรกที่ ดร. แซयर จะเริ่ม งานเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาด้วยก็ คือ ฝรั่งเศส

การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับฝรั่งเศสโดยความร่วมมือของ ดร. แซयर

ดร. แซयरออกเดินทางจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ กำหนดไปแวะรับภรรยาที่อเมริกาจนแล้วจึงจะธำมไปยุโรปปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับ

๑. Ibid

๒. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ทูลพระองค์เจ้าจุมตักกิติธาดา ลงวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๖

มอบหมายความไว้วางใจจากรัฐบาลไทย และได้เริ่มเปิดการเจรจากับนายบิลลาอัคร-
 ราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างปฏิบัติราชการในปารีส เมื่อ
 วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ โดยมีพระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากรอัครราช
 ทูตไทยประจำปารีส และนายเลแวนสกีที่ปรึกษาสถานทูตรวมคำเนิงงานควย ตามลาย
 พระหัตถ์ของพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ถึง เจ้าพระยามหิธร เลขาธิการลงวันที่ ๑๘
 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้ทรงเสนอรายงานเพื่อใ้ทราบบังคับมทูลพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้พิจารณาตกลงเห็นชอบพร้อมกัน
 ในร่างสัญญาพาณิชย์และการเดินเรือ ไปรโตกควาควยอำนาจศาลแล้ว ยังรอฟัง
 ความเห็นของกระทรวงการต่างประเทศไทยอยู่ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ทรง
 พิจารณาเห็นชอบควย และทรงดำริว่าหากเจรจาทกลงก็เป็นผลสำเร็จในคราวนี้
 "ประโยชน์ในการเซ็นสัญญาใหม่กับฝรั่งเศสไม่เฉพาะแต่ที่จะเนื่องมาจากบทสัญญาซึ่ง
 จะเซ็นกันเท่านั้น หากจะมีประโยชน์ในทางอ้อม คือในทางที่จะเร่งรัดให้ชาติอื่น
 ยอมแก่สัญญาขั้วและสะดวกขึ้นควย อังกฤษ อิตาลี ฮอลันดาและเดนมาร์ก คอย
 ฟังข่าวสัญญาฝรั่งเศสอยู่เสมอและถ้าแม้อยังไม่ใ้เซ็นสัญญากับฝรั่งเศส คร.แะยรัก
 คงจะปฏิบัติกาที่ออกใ้ตนเองพระเดชพระคุณอยู่นั้นไม่ใ้ถนัด" (๑)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานว่านาจ
 เต็มในการเซ็นสัญญากับฝรั่งเศสใ้แก่พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร หากรัฐบาล
 ฝรั่งเศสยอมตกลงตามผลของการเจรจากั้ที่ผู้แทนไทยและผู้แทนฝรั่งเศสใ้มีมติเห็น
 ชอบรวมกัน (๒) อนึ่งเกี่ยวกับปัญหาเรื่องขอสัมปทานท่าป่าไม้ของบริษัทธิอสต์เอเชียตคินั้น

-
๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๓
 ๒. ลายพระหัตถ์ของพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ทูล พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๓

รัฐบาลฝรั่งเศสเสนอขอให้ไทยออกหนังสือเป็นการรับประกันว่าจะอนุญาตให้บริษัท
โคสสัมปทานป่าไม้ในเขตแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.
๒๔๖๔ และบริษัทก็จะยื่นคำร้องขอขยายเขตป่าไม้ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอีกในโอกาส
ต่อไป เพื่อว่าบริษัทจะได้เปิดโรงเลื่อยขึ้นที่กรุงเทพฯตามคำขอนี้ เสนาบดีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศไทยทรงตอบรับตกลง แต่ต้องรอนกว่าสนธิสัญญาจะได้
ลงนามกันเป็นที่เรียบร้อยเสียก่อน ^(๑) เกี่ยวกับเรื่องนี้คร. แชบรแนะนำว่าไทยไม่จำ
เป็นต้องให้คำรับรองอีกแล้วเพราะ เคยตอบตกลงไปในบันทึกเดือนสิงหาคม พ.ศ.
๒๔๖๓ ซึ่งพระองค์เจ้าจรัญศักรังคฤๅณียื่นต่อรัฐบาลฝรั่งเศสแล้ว หากไทยทำหนังสือ
รับรองอีก ๆ ในระยะเวลาใกล้เคียงกับการลงนามในสัญญาจะทำให้สหรัฐอเมริกา
ซึ่งเห็นสนธิสัญญาใหม่กับไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตั้งข้อสังเกตว่าไทยให้เพื่อเป็นการ
แลกเปลี่ยนกับการทำสนธิสัญญา ตามคำชี้แจงนี้ นายบิลายอมตกลงเห็นชอบและได้
นำร่างสัญญาและร่างโปรโตคอล เสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติจัดพิมพ์ขึ้นไว้สำหรับ
ผู้แทนทั้งสองฝ่ายจะได้ลงนามกัน ^(๒)

การเซ็นสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีขึ้นในวันที่ ๓๑
มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ระหว่างที่สัญญายังพิมพ์ไม่เสร็จคร. แชบรจึงออกเดินทาง
ไปติดต่อบริษัทแอสัญญาที่เนเธอร์แลนด์ โดยคร. แชบรมีความเห็นว่าในระยะนี้ยัง
ไม่ควรจะไปทำการติดต่อกับอังกฤษมหาอำนาจยุโรปชาติสำคัญซึ่งเป็นคู่แข่งของฝรั่งเศส
จนกว่าสัญญาไทย - ฝรั่งเศสจะได้ลงนามกันเสียก่อน ทั้งนี้เพราะ "ข้าพเจ้าเกรง
ว่าเมื่อกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษล่วงรู้ว่าฝรั่งเศสกำลังจะตกลงเซ็นสัญญากับไทย
อังกฤษอาจจะหาวิธีป้องกันไม่ให้ฝรั่งเศสเซ็นสัญญากับไทยก็ได้" ^(๓)

๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหิธร ลงวันที่
๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๗

๒. จดหมายคร. แชบรถึงพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๐ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๗

๓. Ibid

คร. แซयर ได้ออกเดินทางไปกรุง เฮก เพื่อติดต่อกำหนดสัญญาทำสนธิสัญญากับเนเธอร์แลนด์ ในตอนปลายเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ขณะที่เหลือเวลาอีกเพียงสามวันก็จะถึงกำหนดการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ข้าราชการอันไม่คาดฝันก็บังเกิดขึ้น คร. แซयर ได้รับโทรเลขขวยจากกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสแจ้งว่า อุปทูตฝรั่งเศสส่งข่าวมาจากกรุง เทพวานาง เบอร์ เนย์ (Burnay) ภรรยาของทีปรีรักษากฎหมายชาวฝรั่งเศสถูกฆาตกรรมที่จังหวัดราชบุรี รัฐบาลฝรั่งเศสขอเลื่อนกำหนดการ เช่นสัญญาออกไปจนกว่าจะไต่ทำการสอบสวนคดีซึ่งเกิดขึ้นใหม่ประจักษ์ข้อเท็จจริงเสียก่อน คร. แซयर จึงต้องรีบเดินทางกลับปารีสโดยด่วนเพื่อรอฟังรายงานข่าวจากกระทรวงการต่างประเทศไทย ปัญหาที่ผู้แทนทั้งสองฝ่ายหวั่นวิตกก็คือเกรงว่าหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสจะลงข่าววิจารณ์กันจนทำให้ขอตกลงต่าง ๆ ที่กว่าจะเจรจากันได้ก็เสียเวลานานต้องลมเหลวไปอีก อย่างไรก็ตามแม้ว่าหนังสือพิมพ์หลายฉบับจะรู้เรื่องนี้ แต่ด้วยความสามารถของนายบิลลาจึงป้องกันมิให้มีการวิจารณ์คดีฆาตกรรมภรรยาที่ปรีรักษากฎหมายชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยทางหน้าหนังสือพิมพ์ได้เป็นผลสำเร็จ เหตุร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับชาวฝรั่งเศสจนถึงแก่สิ้นชีวิตทำให้งานเจรจากับสนธิสัญญาหยุดชะงักลง โดยนายบิลลาผู้ซึ่งเป็นคนสำคัญในการติดต่อกำเนียงงานกับไทยชี้แจงว่า " หากสาเหตุแห่งการฆาตกรรมนี้สืบเนื่องมาจากความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวฝรั่งเศส รัฐบาลฝรั่งเศสอาจจะต้องขอคำรับประกันเพิ่มเติมเกี่ยวกับความปลอดภัยของชาวต่างประเทศใน อนาคตจากรัฐบาลไทยก่อนการลงนามในสัญญา "

เมื่อเกิดอุปสรรคร้ายแรงขึ้นในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการทำสนธิสัญญาใหม่ รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องหาทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยรีบด่วน เกี่ยวกับเรื่องนี้ คร. แซयर ได้แนะนำให้รัฐบาลไทยรีบดำเนินการพิจารณาสอบสวนคดีฆาตกรรมนาง เบอร์ เนย์ และชดเชยเงินเป็นค่าทำขวัญให้แก่ นาย เบอร์ เนย์ ผู้สามี ในฐานะที่เป็น -

๑. บันทึกคำสนทนา คร. แซयर และนายบิลลา ลงวันที่ ๓๑ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๘

ข้าราชการ ของรัฐบาลไทยคนหนึ่ง มีฐานะ เป็นชาวฝรั่งเศส (๑) งานสำคัญของ
ผู้แทนรัฐบาลไทยในปารีสก็คือต้องไขความพยายามทุกวิถีทางที่จะชักจูงให้ฝ่ายฝรั่งเศส
บังเกิดความไว้วางใจในรัฐบาลไทย และยอมตกลง เช่นสัญญาไทยไมทองออก
หนึ่งสี่ร้อยอง เพิ่มเติมอย่างใดอย่างหนึ่งอีก

ตามโทรเลขลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ ของพระองค์เจ้า
ไตรทศประพันธ์ที่ทรงชี้แจงไปว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงเสียพระทัยอย่างสุดซึ้งใน
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และทรงขอให้คำรับรองเป็นการส่วนตัว พระองค์แก่รัฐบาลฝรั่งเศส
ว่า พระองค์จะทรงทำทุกสิ่งทุกอย่างเท่าที่พระราชอำนาจของพระองค์มีอยู่ เพื่อให้
การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างยุติธรรมยิ่ง จากข้อความในโทรเลขฉบับดังกล่าวนี้
สามารถอนุมานได้ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสเปลี่ยนที่หาย่อมเจรจาประนีประนอมด้วย พร้อมทั้ง
ยืนยันว่าจะไม่เรียกสิ่งตอบแทนใด ๆ หากใดกระทบกันอย่างแท้จริงว่าการฆาตกรรม
นาง เบอเรนีย์มิได้เกิดขึ้นเพราะสาเหตุการเกลียดชังชาวต่างประเทศ พร้อมทั้งจะ
ตกลง เช่นนามในสนธิสัญญาทันที (๒) แต่ตามความปรารถนาของรัฐบาลไทยนั้นต้อง
การให้ทั้งสองฝ่ายลงนามในสนธิสัญญาให้เสร็จสิ้นไปเสียก่อนที่คดีฆาตกรรมนาง
เบอเรนีย์จะตัดสินกันเป็นที่เรียบร้อย ทั้งนี้เพราะคนร้ายกระทำการไปโดยไม่เจตนา
แต่เนื่องจากความเมามายจนไร้สติ คร.แซยริ์ให้เหตุผลว่า การกระทำอย่างเดียวกัน
กันนี้อาจเกิดขึ้นได้บนท้องถนนทั่วไปไม่ว่าในนครปารีส หรือนิวยอร์ก (๓) หลังจาก
ได้มีการเจรจารักษากระหว่างนายบิลลาและคร.แซยริ์อยู่หลายครั้ง ในที่สุดเมื่อไทยยอม
ให้คำมั่นว่าจะอนุญาตให้ฝรั่งเศสส่งวนลีทธิขอเจรจาเรื่องราวต่าง ๆ ใดก็ตามแต่
รัฐบาลฝรั่งเศสจะเห็นสมควรรัฐบาลฝรั่งเศสจึงยินยอมเช่นสัญญากับไทยก่อนที่การตัดสิน
คดีเป็นผลสำเร็จลง โดยได้เช่นสัญญา ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓

๑. โทรเลขคร.แซยริ์สู่พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๘
๒. Ibid ; ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๘
๓. Francis B. Sayre : Glad Adventure p. 190

เวลา ๑๓.๐๐ น. ผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส คือ นาย แฮร์ริโอต์ (Herriot)
ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทนไทย
คือ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร (๑)

เมื่อเซ็นสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้ว พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร
จึงทรงเดินทางกลับกรุงเทพฯ ผู้ที่รับตำแหน่งต่อมาคือพระยาธรรมพิถีปริธา สนธิสัญญา
ระหว่างไทย - ฝรั่งเศสได้รับการให้สัตยาบันสัญญาจากรัฐสภาฝรั่งเศสในวันที่ ๑๑
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ (๒) ทางฝ่ายไทยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานสัตยาบันสัญญา เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ (๓)
และทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันที่กรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ.
๒๔๖๔

การดำเนินงานเจรจาแก้สนธิสัญญากับอังกฤษ

รัฐบาลไทยได้เริ่มงานติดต่อกขอแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษในระยะเวลา
ไล่เรียงกับการติดต่อกขอแก้ไขสัญญากับฝรั่งเศส โดยผู้แทนรัฐบาลไทยในที่ประชุม
สันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ได้ส่งบันทึกขอแก้สัญญาลงวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึงนายอาร์เธอร์ เจมส์ บัลฟอว์ (Arthur James Balfour)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งดำรงตำแหน่ง เป็นผู้แทนของรัฐบาลอังกฤษ
ในที่ประชุมนานาชาติเพื่งผลที่ผู้แทนไทยยกขึ้นอ้าง เพื่อขอความเห็นใจจากฝ่ายอังกฤษ

๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากรทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๔
๒. จดหมายพระยาธรรมพิถีปริธาทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่
๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๔
๓. จดหมายเจ้าพระยามหิธรทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๗
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๔

ก็คือ " สิ่งที่ยามขอนั้นก็คือสิ่งที่จะทำให้สยามมีฐานะ เป็นรัฐเอกราชโดย
สมบูรณ์ และสยามก็ขอร้องในสิทธิของตนเองหลังจากที่โคพยายามปรับปรุงประเทศ
เพื่อใหม่มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นเวลากว่า ๖๐ ปี และบัดนี้สยามก็อยู่ในฐานะ เป็น
รัฐทันสมัยแล้ว " (๑)

หลังการประชุมทำสนธิสัญญาสันติภาพที่แวร์ซายส์สิ้นสุดลง พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไคทรงแต่งตั้งให้พระยาบุรีนวราษฏ์ อัครราชทูต
ประจำลอนดอนเป็นผู้แทนรัฐบาลไทย ในการติดต่อขอแกสนธิสัญญากับกระทรวงการ
ต่างประเทศอังกฤษ (๒) พระยาบุรีนวราษฏ์ เริ่มต้นติดต่อเรื่องการเจรจาแก
สนธิสัญญาด้วยการเขียนจดหมายส่วนตัวลงวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒
ถึงเซอร์จอห์นทิลลี่ ซึ่งเคยเป็นนักเรียนฝึกเรียนเดียวกัน และขณะนี้ เป็นหัวหน้า
แผนกการฝ่ายบูรพาทิศกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ พระยาบุรีนวราษฏ์ได้
ทราบทามเรื่องที่ไทยจะขอเจรจาแกสนธิสัญญากับรัฐบาลอังกฤษ ต่อมาวันที่ ๓๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงมีหนังสือแจ้งแก
อัครราชทูตไทยว่า ในเรื่องขอแกสนธิสัญญาว่าด้วยการเก็บภาษีอากรนั้นอังกฤษยินดีจะ
เจรจากับไทย แต่อาจจะต้องเสียเวลาลาชาามากเพราะต้องปรึกษารื้อกับกระทรวง
ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ดูก่อน ส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยอำนาจศาลนั้นอังกฤษอ้างว่าสนธิ
สัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งทำกับไทยนั้น อังกฤษได้ยอมสละสิทธิพิเศษให้แก่ไทย
มากกว่าชาติยุโรปอื่น ๆ จึงไม่อาจจะเจรจากับไทยอีกได้ นอกจากชาติอื่นจะยินยอม

๑. บันทึกผู้แทนรัฐบาลไทยในที่ประชุมสันติภาพแวร์ซายส์ ถึง นายอาร์เชอร์
เจมส์ บัลฟอร ลงวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๓๔
เรื่องแกสนธิสัญญากับอังกฤษ
๒. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาเทเวศร์วงศ์วิธโรปกมธถึง พระยาบุรีนวราษฏ์
ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แฟ้ม ๓๕ เรื่องนโยบายแก
สนธิสัญญากับต่างประเทศ

ทำสัญญาตามคำของไทยเสียก่อน อังกฤษจึงจะรับพิจารณา (๑) เมื่อกระทรวงการ
ต่างประเทศอังกฤษตอบปฏิเสธมาเช่นนี้ การแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ
จึงยังไม่มีโอกาสใดทั้งนี้

บทบัญญัติตามสนธิสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งอังกฤษอ้างว่าได้ยอม
เสียผลประโยชน์พิเศษให้แก่ไทยมากกว่าชาติอื่นนั้น อังกฤษหมายถึงข้อความที่ระบุว่า
นับแต่การประกาศใช้สัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ แล้ว อังกฤษยินยอมตกลงให้คนในบังคับ
อังกฤษทั้งฝรั่งและชาวเอเชียซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษไว้ก่อนนั้น ขึ้นศาล
ต่างประเทศ จนกว่าจะถึงเวลาที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวให้
ขึ้นศาลไทยธรรมดา ส่วนคนในบังคับอังกฤษทั้งฝรั่งและชาวเอเชียซึ่งจะได้ขึ้นทะเบียน
ต่อไปนั้น ให้ขึ้นศาลไทยธรรมดา โดยมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปร่วมพิจารณาคัด
สินคดีด้วย (๒)

เกี่ยวกับการติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญากับมหาอำนาจยุโรปนี้มีข้อน่าสังเกต
ว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจและได้รับผลประโยชน์จากไทย
เป็นจำนวนมาก ต่างสงวนท่าทีไม่ยอมร่วมมือดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาด้วยความ
เต็มใจ ทั้งนี้เพราะเกรงว่าตนจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบและได้สิทธิพิเศษน้อยกว่า
ประเทศอื่น ดังนั้นเมื่อการดำเนินงานแก้ไขสัญญาของไทยกับต่างประเทศยังอยู่ใน
ระยะติดต่อปรึกษากันอยู่ โดยที่ยังไม่มีการตกลงแน่นอนกับประเทศใดประเทศ
หนึ่ง ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสจึงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ยอมทำความตกลงผูกพันกับไทย
ฝ่ายฝรั่งเศสนั้นแม้จะร่วมพิจารณาทำสัญญาตามคำขอของไทยตั้งแต่ต้น แต่ก็พยายาม

-
๑. จดหมายพระยาปรีณวราชรุทูลสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ลงวันที่ ๓๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ แฟ้ม ๑
 ๒. พลตรีพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ : ประวัติการทูตของ
ไทย หน้า ๕๒

ถ่วงเวลาให้ลาซาจนจนไทยต้องเป็นฝ่ายบอกระงับการเจรจาชั่วคราว ส่วนทางฝ่ายอังกฤษก็โดยกเอาสนธิสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นข้ออ้างว่าไคเส็ยสละสิทธิพิเศษของญี่ไห่แก่ไทยมากอยู่แล้ว วิธีทางอย่างอื่น ๆ ที่จะชักจูงให้อังกฤษยินยอมเปิดการเจรจาควยจึงไม่มีอะไรไคผล เทากับบรคคอยไห้การเจรจาทำสัญญาใหม่กับมหาอำนาจอื่นสำเร็จบริบูรณ์ลงเสียก่อน มหาอำนาจที่รัฐบาลไทยฝากความหวังไว้ว่าจะ เป็นประเทศที่แผ้วถางเส้นทางไปสู่อการทำสนธิสัญญาเสมอภาค ก็คือ สหรัฐอเมริกา

คั้งนั้นเมื่อสนธิสัญญาระหว่างไทย - สหรัฐอเมริกาได้รับการให้สัตยาบันจากสภาเซเนตในวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบุรีนวราษร์รับหาทางติดต่อกำสัญญาทำสนธิสัญญากับอังกฤษตามแบบอย่างสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาโดยรีบด่วน (๑) อัครราชทูตไทยไคเสนอสัญญาที่ว่าควยการพาณิชย์และการการรวมทั้งไปรโตคควาควยอำนาจศาลซึ่งไทยลงนามไว้กับอเมริกา ไทแก่นายวิคเตอร์ เวลเลสลีย์ (Victor Wellesley) หัวหน้ากรมบูรพาติศกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเพื่อเป็นหลักในการพิจารณา แต่ทางฝ่ายอังกฤษก็ยังยืนยันว่าในเรื่องอำนาจศาลนั้น อังกฤษไคสละอำนาจพิเศษไห้แก่ไทยมากกว่าที่ไทยได้รับจากประเทศอื่น ๆ รวมทั้งสหรัฐอเมริกาสั่งไทยเพ็งตกลงทำสัญญาใหม่ควย (๒) เพราะเหตุนี้เองการปรึกษาทำสัญญาใหม่กับอังกฤษจึงไม่มีผลถาวหนา นอกจากนั้นรัฐบาลอังกฤษยังต้องการดูท่าทีของฝรั่งเศสไคตกลงเซ็นสัญญากับไทยแล้ว อังกฤษจึงเปลี่ยนนโยบายหันมารวมมือแกไขสัญญากับญี่ไห่ไทย

-
- ๑. โทรเลขสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ถึง พระยาบุรีนวราษร์
ลงวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๑
 - ๒. จดหมายพระยาบุรีนวราษร์ พูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๑

การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษโดยความร่วมมือของ คร. แซयर

หลังจากที่การทำสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสตกลงกันได้เป็นที่เรียบร้อยด้วยความช่วยเหลือของ คร. แซयर จนตกลงทั้งสองประเทศไคลงนามกันในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ คร. แซयरจึงเดินทางไปที่ติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษโดยมีพระยาประภากรวงศ์อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาผู้ย้ายไปรับตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษร่วมมือดำเนินงานอย่างใกล้ชิดเนื่องด้วยพระยาประภากรวงศ์เคยทำหน้าที่ผู้แทนรัฐบาลไทยในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกามาแล้ว จึงมีความชำนาญงานประกอบกับใครวมงานกับ คร. แซयरแทนโดยตรงจากรัฐบาลไทย ซึ่งออกเดินทางมาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปโดยเฉพาะ กิจการงานที่ล่าช้าเพราะรัฐบาลไม่ยอมผ่อนผันให้แก่ไทยจึงเริ่มไหวตัวขึ้นหลังจากอังกฤษได้ทราบว่าไทยสามารถเจรจาทกลงกับฝรั่งเศสได้เป็นผลสำเร็จ สำหรับการเจรจากับอังกฤษพระองค์เจ้าไตรทศ-ประพันธ์ทรงมีความหวังไว้ว่า " ในการที่จะขออิสระภาพทางการศาลและการภาษีอากรคืนโดยเต็มบริบูรณ์นั้นจะขอจากคณะเสนาบดีใด ๆ ไม่ได้สะดวกยิ่งขึ้นกว่าขอต่อคณะเสนาบดีกรมกรซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่เวลานี้ " (๑)

ก่อนที่คร. แซयरจะออกเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในยุโรปพระยาประภากรวงศ์อัครราชทูตไทยประจำลอนดอนได้รับการนัดแนะให้เขาพบกับนายออสเตน แชมเบอร์เลน (Austen Chamberlain) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษคนใหม่ในรัฐบาลชุดซึ่งนายสแตนลีย์ บอลควินเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อไต่ถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ และนายแชมเบอร์เลนได้รับจะช่วยเหลือเรื่องแก้ไขสนธิสัญญาให้เป็นผลสำเร็จจูล่วงโดยบริบูรณ์เมื่อ คร. แซयरเดินทางมาถึงลอนดอน (๒)

๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ถึงพระยาประภากรวงศ์ ลงวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๓๔ เรื่องแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษ
๒. จดหมายพระยาประภากรวงศ์ผู้ลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๓๔

ต่อมาอุปทูตอังกฤษประจำประเทศไทยได้แจ้งให้พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ทรงทราบ
ว่า รัฐบาลอังกฤษขอให้ทำการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากันในกรุงเทพเหมือนอย่างการ
ทำสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษครั้งก่อน ๆ ส่วนคร. แซयरซึ่งกำหนดจะเดินทางไป
ยุโรปนั้น รัฐบาลอังกฤษก็ยินดียิ่งที่จะปรึกษาหารือควยเพื่อจะได้วางรากฐานไว้สำหรับการ
ตกลงอันแน่นอนซึ่งจะทำกันในกรุงเทพ (๑)

ครั้นเมื่อคร. แซयरเดินทางถึงลอนดอนและเข้าพบกับรัฐมนตรีต่าง
ประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ รัฐมนตรีต่างประเทศ
อังกฤษก็ยังคงยืนยันว่าผลการเจรจาที่จะตกลงทำขึ้นเป็นสนธิสัญญานั้นจะต้องไปดำเนิน
งานกันในกรุงเทพ แต่ในที่สุดทางฝ่ายอังกฤษก็ตกลงเห็นชอบกับข้อเสนอของ
คร. แซयरที่ขอให้ดำเนินการเจรจากันให้เป็นที่ตกลงเรียบร้อย ณ กรุงลอนดอน (๒)

เกี่ยวกับเรื่องการขออำนาจสิทธิขาดในการเก็บภาษีสินค้าของรัฐบาล
ไทยนั้น นายออสเตน แซมเบอร์เลน ได้เปิดเผยกับ คร. แซयरอย่างตรงไปตรงมา
ว่า สหรัฐอเมริกาตกลง ตามความปรารถนาของรัฐบาลไทยได้ทุกประการ เพราะ
กิจการค้าของอเมริกันในเมืองไทยมีเพียงเล็กน้อย ต่างกับอังกฤษที่สินค้าออก
ของไทยมากกว่า ๔๐ เปอร์เซ็นต์โดยส่งไปจำหน่ายในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ
ดังนั้นในกรณีที่ไทยจะยกเลิกภาษีสินค้า ๓ เปอร์เซ็นต์ และกำหนดอัตราภาษีใหม่ที่ย่อม
จะกระทบกระเทือนฐานะทางการค้าของชาวอังกฤษ ควยเหตุนี้ในการที่ไทยจะขึ้นอัตรา
ภาษีจึงขอให้เพิ่มขึ้นเพียงระดับปานกลางและกำหนดอัตราไว้ให้แน่นอน อังกฤษจึงจะ
สามารถตกลงควยได้ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจศาลนายแซมเบอร์เลนก็ยังรู้สึกว่

-
๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ถึง พระยาประภากรวงศ์
ลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๓๔
 ๒. โทรเลข คร. แซयर ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๕
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๒๔

วิธีปฏิบัติตามสนธิสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ระหว่างไทยกับอังกฤษนั้น เป็นวิธีที่ยุติธรรมที่สุดแล้ว เพราะการมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปเข้าร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีของชาวอังกฤษนั้น คือวิธีเดียวที่จะเป็นหลักประกันอันแน่นอนกว่าชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษในเมืองไทยจะได้รับความคุ้มครองอย่างเที่ยงธรรม รัฐบาลอังกฤษไม่อาจยอมเดียงใหญ่ประโยชน์ของทางฝ่ายตนตก อยู่ในเงื้อมมือของศาลไทยโดยปราศจากการคุ้มครองป้องกันอย่างเพียงพอควยเหตุผลดังกล่าวนี้รัฐบาลอังกฤษจึงพิจารณาว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะคืนอภิสิทธิ์ตามสนธิสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ให้แก่ไทย (๑)

การเจรจาระหว่างนายแซมเบอร์เลนและ คร. แซयर ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าอังกฤษยังยึดนโยบายไม่ยอมแก้ไขสนธิสัญญากับไทย ถึงแม้ว่าไทยจะสามารถตกลงทำสนธิสัญญาใหม่กับสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส เป็นผลสำเร็จลงแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม คร. แซयरชี้แจงจุดประสงค์สำคัญของรัฐบาลไทยว่า การขอทำสนธิสัญญาใหม่นี้ก็เพื่อประเทศไทยจะได้มีสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศ ให้สมกับฐานะความเป็นเอกราชของชาติไทย อนึ่งกิจการปกครองของบ้านเมืองไทย ก็เจริญรุ่งเรืองเพียงพอที่จะให้หลักประกันความคุ้มครองอย่างเที่ยงธรรมที่สุดแก่ผลประโยชน์ของชาวต่างประเทศแล้ว นายแซมเบอร์เลนจึงยอมรับว่า " ในขั้นต้นเราตั้งใจว่าจะปฏิเสธทุกสิ่งที่ท่านขอร้อง แต่ท่านก็ได้ชี้แจงสภาพการต่าง ๆ จนกระจ่างชัดเจนสิ่งที่ท่านเสนอขึ้นข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีเหตุผลพอเพียง หากท่านสามารถทำให้ใหญ่เขี้ยวราษฎรและหัวหน้าแผนกต่าง ๆ ของกระทรวงการต่างประเทศ สภาการค้า กรมการค้าโพทะเล กระทรวงอาณานิคม และกระทรวงว่าการอื่นได้เข้าใจเหมือนข้าพเจ้า ก็ไม่มีอะไรจะขัดขวางการเจรจาทำสัญญาใหม่ตามขอเสนอของท่าน " คำกล่าวของ

-
๑. **Francis B. Sayre : Siam's Fight For Sovereignty**
ตามฉบับซึ่งมีเก็บไว้ ณ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ
 ๒. **จดหมาย คร. แซयर พูล พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓** แฟ้ม ๓๕

นายแซมเบอร์ เลนนี่ เองที่เป็โอกาสให้ไทยได้เริ่มตั้งต้นเจรจาทำสัญญาใหม่กับอังกฤษ

เจ้าหน้าที่คนสำคัญซึ่งผู้แทนไทยจะต้องพยายามชี้แจงให้เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายแท้จริงของรัฐบาลไทย เพื่อผลประโยชน์ในการดำเนินงานเจรจาทำสนธิสัญญาไคแก เซอร์ ซิคนีย์ แซปแมน เลขาธิการสภาการค้า เซอร์ เอควาร์ค โคร เจ้ากรมการค้าโพทะเล นายฟาวเทน เจ้ากรมการสนธิสัญญาและความสัมพันธ์ทางการค้า และ เซอร์ วิลเลียม คล๊าค ในวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ คร. แซयर ได้เชิญบุคคลทั้งกล่าวมารับประทานอาหารกลางวันและในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๖ มีนาคม การดำเนินงานปรึกษาสัญญาอย่างเป็นทางการก็ได้เริ่มขึ้น (๑) หลังจากผู้แทนฝ่ายรัฐบาลอังกฤษได้ซักถามปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับฐานะของชาวอังกฤษตามสัญญาใหม่ จนละเอียดทุกแง่ทุกมุมแล้ว ในที่สุดก็ลงมติเห็นชอบตามข้อเสนอของไทย ซึ่งคร. แซयर เป็นผู้เสนอร่างสัญญาสองฉบับ ๆ หนึ่ง เป็นสัญญาทั่วไปรวมทั้งอำนาจทางการศาลควย ส่วนอีกฉบับหนึ่ง เป็นสัญญาการค้า ตามขอความในสัญญาทั่วไปนั้น คร. แซयर ได้ร่างขึ้นตามแบบอย่างสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา และได้เติมขอความว่าควยอำนาจศาลตามแบบอย่างสนธิสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศส คือคนในบังคับอังกฤษซึ่งจดทะเบียนก่อนวันที่ไทยและอังกฤษเซ็นสัญญาฉบับ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ให้ขึ้นศาลต่างประเทศจนกว่าไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวบริบูรณ์แล้วจึงจะตกลงอยู่ในอำนาจของศาลสยามธรรมดา ส่วนคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนภายหลังวันเซ็นสัญญาฉบับ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ต้องขึ้นอยู่กับศาลสยามธรรมดา พร้อมทั้งมีสิทธิในการถอนคดีแก๊งสูงสุดอังกฤษในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยได้จนถึงไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วเป็นเวลา ๕ ปี

ส่วนอนุสัญญาที่ว่าควยการค้าไทยจะกำหนดอัตราภาษีศุลกากรไว้ให้เป็น ที่แน่นอนเกี่ยวควยสินค้า ๓ ประเภท คือ ของประคิษฐควยฝ่าย ของประคิษฐควยเหล็กและเหล็กกล้า และเครื่องจักร สินค้าอย่างอื่น ๆ นอกจากสามประเภทนี้ไทย

มีอำนาจสิทธิขาดเต็มที่ในการเก็บภาษี^(๑) สำหรับอัตราภาษีสินค้าทั้งสามประเภทที่
 ไทยจะกำหนดไว้ให้แน่นอนนั้น ผู้แทนฝ่ายอังกฤษเสนอให้ไทยเลือกเก็บได้เป็น ๓
 วิธีคือ ภาษี ๑๐ เปอร์เซ็นต์ภายในกำหนดเวลา ๓ ปี หรือ ภาษี ๕ เปอร์เซ็นต์
 เวลา ๑๐ ปี หรือภาษี ^{พ.ร.ม.๓} ๕ เปอร์เซ็นต์เวลา ๑๕ ปี ตามความเห็นของพระองค์เจ้า
 ไทรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม
 เสนาบดีว่าการคลังมหาสมบัติ ทรงดำริว่าควรเลือกเก็บภาษี ๕ เปอร์เซ็นต์
 ภายในกำหนดเวลา ๑๐ ปี และหลังจากกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว พระองค์ก็ทรงโปรดพระราชทานกระแสพระราชดำริ
 เห็นชอบด้วย^(๒)

ปรากฏว่าสัญญาทั้งสองฉบับที่ ดร. แซयर เสนอแก่ผู้แทนอังกฤษ ได้รับการ
 การแก้ไขบ้างเล็กน้อย แต่ใจความส่วนใหญ่ยังคงเดิม การเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่
 กับอังกฤษที่ใดเริ่มขึ้นตั้งแต่ตอนต้นเดือนมีนาคม ดำเนินติดต่อกันมาด้วยความเรียบร้อย
 ร้อยตลอดทั้งเดือน โดยที่แม่จะมีปัญหาปลีกย่อยต่าง ๆ เกิดขึ้นแต่ผู้แทนของทั้งสอง
 ฝ่ายก็สามารถตกลงกันได้โดยดี ปลายเดือนมีนาคมร่างสนธิสัญญาทั้งสองฉบับจึงเป็น
 ที่ตกลงเห็นชอบของผู้แทนทั้งสองฝ่าย เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ อัครราช
 ทูตไทยได้จัดส่งร่างสัญญาดังกล่าวมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้กระทรวงการต่างประเทศ
 พิจารณาอนุมัติการลงนามในสนธิสัญญา

ใจความสำคัญของสนธิสัญญาที่ตกลงกันนั้นแบ่งไว้เป็นสนธิสัญญาทั่วไปหนึ่ง
 ฉบับ ไปรโตคควาควยอำนาจศาลหนึ่งฉบับ และสัญญาการค้าขายอีกหนึ่งฉบับ

-
๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหิธร ลงวันที่
 ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๓๔
 ๒. จดหมายเจ้าพระยามหิธรทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ลงวันที่
 มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ แฟ้ม ๓๔

รวมเป็นข้อตกลงสามฉบับ ตามข้อความของสนธิสัญญาทั่วไปกำหนดให้คนในบังคับอังกฤษขึ้นศาลธรรมดา และไทยมีสิทธิเก็บภาษีอากรได้เหมือนสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกา สนธิสัญญาใหม่นี้มีผลใช้บังคับแทนสนธิสัญญาเก่า ๆ ซึ่งจะต้องยกเลิกไปทั้งหมด และมีกำหนดอายุเวลาใช้ได้ ๑๐ ปี เกี่ยวกับโปรโตคควาดวยอำนาจศาลนั้นยึดตามแบบฉบับโปรโตคควาดวยอำนาจศาลระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งไทยให้คำมั่นว่าจะใช้ที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปตลอดไปแม้กระทั่งภายหลังประกาศใช้กฎหมาย จนกว่าไทยจะพิจารณาเห็นสมควรเลิก ส่วนในสัญญาการค้าไคร้ระบุอัตราภาษีศุลกากรสำหรับสินค้า ๓ ประเภทเป็นเงิน ๕ เพอร์เซ็นต์ ในระยะเวลา ๑๐ ปี เมื่อพ้นระยะเวลาที่กำหนดไทยจะสามารถขึ้นอัตราภาษีได้ตามความพอใจ วิธีปฏิบัติว่าด้วยระเบียบการศุลกากรอย่างละเอียดรัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะจัดทำเป็นอนุสัญญาขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งกำหนดไว้ว่าจะปรึกษากันที่กรุงเทพฯ (๑)

เมื่อกระทรวงการต่างประเทศไทยพิจารณาเห็นชอบกับข้อตกลงระหว่างผู้แทนไทยกับผู้แทนอังกฤษซึ่งทำการเจรจากันอยู่ในลอนดอน และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุมัติแล้ว พระยาประภากรวงศ์ อัครราชทูตไทยประจำลอนดอนจึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนรัฐบาลในการลงนามสนธิสัญญากับรัฐบาลอังกฤษ ตามหนังสือประกาศมอบอำนาจเต็มลงวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ (๒)

ระหว่างที่กำลังรอฟังผลการพิจารณาจากรัฐบาลไทยอยู่นี้ ดร.แฮยร์ ได้ถือโอกาสเดินทางไปติดต่อขอแก้สนธิสัญญากับอิตาลี ปอร์ตุเกสและเนเธอร์แลนด์ หลังจากอัครราชทูตไทยได้เซ็นสนธิสัญญาที่รัฐมนตรีต่างประเทศเนเธอร์แลนด์

-
๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศ ๗ ถึงเจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๓๔
 ๒. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศ ๗ ถึงพระยาประภากรวงศ์ ลงวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๓๔

ในวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ (๑) แล้ว คร.แซยริกได้รับข่าวจากกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแจ้งว่าอัครราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯยื่นคัดค้านร่างสัญญาที่ขอกับอังกฤษตกลงกันได้ คร.แซยริกจึงรีบเดินทางกลับลอนดอนโดยด่วน คำคัดค้านของอัครราชทูตอังกฤษรุนแรงมากจนกระทั่งกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษต้องขอแก้ไขและเติมข้อความบางอย่างในร่างสัญญาอีก ซึ่งตามความเห็นของคร.แซยริกแล้วการเปลี่ยนแปลงแก้ไขของสนธิสัญญาตามข้อเสนอของอัครราชทูตอังกฤษเป็นสิ่งที่ไทยมีอายุยอมตกลงได้เลย ดังนั้นคณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายจึงต้องทำการประชุมพิจารณากันอีกโดยมือถือกลงสุดอังกฤษซึ่ง เพินพนจากตำแหน่งประจำประเทศไทย เขารวมประชุมด้วย (๒)

ในการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับอังกฤษนี้จุดประสงค์สำคัญของนายโรเบิร์ต เกรกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯยังไม่ปรารถนาจะให้รัฐบาลของตนตกลงแก้ไขสนธิสัญญาจนกว่าฝ่ายไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัว แต่เนื่องจากทางฝ่ายคณะผู้แทนรัฐบาลอังกฤษได้ตกลงตามคำเสนอของผู้แทนไทยไว้แล้ว อัครราชทูตอังกฤษจึงเสนอขอให้เปลี่ยนแปลงใจความบางอย่างในทันทีที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษส่งร่างสัญญาที่จะลงนามกับไทยให้ตรวจพิจารณาเพื่อขอฟังความคิดเห็น หลังจากการประชุมพิจารณาร่างสัญญาระหว่างผู้แทนทั้งสองฝ่ายดำเนินติดต่อกันอยู่เป็นเวลาหลายวัน ในที่สุดรัฐบาลอังกฤษก็ยินยอมยกเลิกปัญหาที่ขอแก้ไขบางอย่าง ในเมื่อคร.แซยริกชี้แจงอย่างละเอียดจนตระหนักว่าขอประท้วงของอัครราชทูตอังกฤษนั้นมีเหตุผลไม่เพียงพอ อยากรู้ก็ตามข้อคัดค้านปลีกย่อยซึ่งไม่มีสาระสำคัญมากนัก คร.แซยริกก็คัดแปลงรูปความจนไทยพอจะตกลงรับได้ตามความต้องการ

๑. จดหมายคร.แซยริกผู้ประองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ แฟ้ม ๓๕

๒. จดหมายพระยาประภากรวงศ์ ทูล พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ แฟ้ม ๓๕

ของอังกฤษ ขอร้องว่ารัฐบาลอังกฤษขอให้เพิ่มเติมตามคำแนะนำของอัครราชทูต
อังกฤษ มี ๖ ประการ ^(๑) ควบกัน คือ

๑. อังกฤษขอให้ไทยรับรองว่าจะจ้างที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปเข้า
รับราชการต่อไป จนถึงเวลาอันสมควรที่ไทยเห็นสมควรจะเลิกได้ภายหลังประกาศ
ใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว

๒. ขอให้ข้าราชการตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรมเป็นชนชาติ
อังกฤษ

๓. ขอให้ข้าราชการตำแหน่งที่ปรึกษารมศุลกากร เป็นชนชาติอังกฤษ

๔. ขอให้จ้างนักกฎหมายชาวอังกฤษที่มีความรู้ในประมวลกฎหมายอินเดีย
เป็นครูในโรงเรียนสอนกฎหมาย

๕. ให้ใช้กฎหมายอังกฤษสำหรับคดีพาณิชย์ในข้อที่ยังไม่มีกฎหมายไทย

๖. ให้รับรองว่ารัฐบาลยังไม่ตั้งใจจะขึ้นภาษีขาออกจำพวกไม้สัก
คิงุกและข้าว

ขอความอันเป็นสิ่งที่ปรารถนาที่อังกฤษเพิ่มขึ้นทั้ง ๖ ข้อนี้จะทำเป็นหนังสือ
รับรองแลกเปลี่ยนกันแยกออกต่างหากจากตัวสนธิสัญญาและโปรโตคอล หนึ่งในเรื่องครู
ผู้สอนกฎหมายชาวอังกฤษนั้น เนื่องจากไทยได้ตกลงจ้างครูชาวฝรั่งเศสไว้แล้ว หาก
จ้างชาวอังกฤษอีกก็เกรงจะบาดหมางกับชาวฝรั่งเศส แต่ถาหากไม่ยินยอมก็เกรงว่า
อังกฤษจะระแวงว่าตนเสียเปรียบฝรั่งเศส ดังนั้น คร. แชนยริง ได้ติดต่อทาบถามกับ
นายบิลลา ซึ่งเป็นผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศสในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับไทยในปารีส
เพราะถ้าไทยทำอย่างหนึ่งอย่างใดกระทบกระเทือนฝรั่งเศสในขณะนี้อาจจะทำให้
สัญญาไทย - ฝรั่งเศสที่ลงนามกันไว้แล้วหมดโอกาสได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกัน

๑. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรทศ ๑ ถึงเจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ ๒
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟม ๓๖

ตามโทรเลขของคร.แซयर ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔ รายงานว่า นทยปิลลา
ไม้ซัดของแต่อย่างใดในการที่ไทยจำเป็นต้องจางครูสอนกฎหมายชาวอังกฤษเข้ารับ
ราชการในโรงเรียนสอนกฎหมายควย (๑)

เมื่อที่ประชุมเสนาบดีได้พิจารณาร่างสัญญาว่าควยการที่วไป โปรโตคอล
ว่าควยอำนาจศาล สัญญาการค้า ตลอดจนหนังสือที่จะแลกเปลี่ยนและรับรองซึ่งผู้แทน
ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงร่างขึ้นใหม่โดยละเอียดแล้ว ก็ลงมติเห็นชอบกับร่างสัญญาดังกล่าว
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงพอพระราชหฤทัยและทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ผู้แทนไทยลงนามในสนธิสัญญากับอังกฤษได้ (๒) แต่เนื่อง
จากการเจรจาแก่สัญญากับสวีเดนจะต้องรีบกระทำโดยด่วนภายในต้นเดือนกรกฎาคม
เพราะหลังจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานโดยตรงจะหยุดพักผ่อนเป็นเวลาหลายวัน
คร.แซयरจึงออกเดินทางไปเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศสวีเดนก่อนโดยขอให้
ทางฝ่ายอังกฤษเลื่อนการลงนามในสนธิสัญญาไปราวกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ.
๒๕๖๔ (๓) ในที่สุดการลงนามสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษกระทำกันในวันที่ ๑๔
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๓๐ น. ผู้แทนฝ่ายรัฐบาลไทยได้แก่พระยา
ประภากรวงศ์ ส่วนผู้แทนรัฐบาลอังกฤษได้แก่ นายออกัสเตน แซมเบอร์เลน (๔) หลังจาก
เซ็นสัญญากันแล้วพระมหากษัตริย์แห่งประเทศอังกฤษได้พระราชทานสัตยาบัน

-
๑. โทรเลขคร.แซयरทูลพระองค์เจ้าไตรทศ ฯ ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๖
 ๒. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง คร.แซयर ลงวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๕
 ๓. จดหมายพระยาประภากรวงศ์ทูลพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๖
 ๔. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง เจ้าพระยามหินทร ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๖

เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ และพระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานสัตยาบัน
สัตยาเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ การแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัตยาได้
กระทำขึ้นที่กรุงลอนดอนในวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๓๐ น. (๑)

การเจรจาทำสนธิสัญญากับอังกฤษซึ่งเป็นผลสำเร็จจริงนี้นับว่าความ
สามารถของ ดร. แชนนีย์ ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศได้มีส่วนช่วยเหลือ
เป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงาน เพราะเมื่อเริ่มต้นติดคอต้งแต่แรกอังกฤษมิได้
เปิดโอกาสให้ไทยมีความหวังว่าการแก้ไขสนธิสัญญาจะเป็นผลสำเร็จจริงได้เลย พระองค์
เจ้าไตรทศประพันธ์ทรงสรรเสริญ ดร. แชนนีย์ว่า "ในตอนแรกข้าพเจ้าก็ยัง
หวั่นเกรงที่ท่าของสถานทูตอังกฤษ แต่ด้วยความสามารถของท่านงานจึงดำเนินไป
โดยเรียบร้อย ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีและขอขอบคุณอย่างจริงใจต่อผลงานยิ่ง
ใหญ่ของท่าน ที่สามารถทำให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษยอมตกลงตามข้อเสนอ
ของไทย" (๒)

ทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษเองในชั้นต้นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ
ผู้ซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็นผู้แทนรัฐบาลเจรจากับไทยก็ได้อิงใจไว้อย่างแน่วแน่ว่า
จะไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อตกลงว่าด้วยอำนาจศาล และการเก็บภาษีกับไทยจน
กว่าไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวบริบูรณ์เสียก่อน ครั้นเมื่อเวลาแห่ง
การเจรจาทำการแก้ไขสัญญาคำเนนติดคอต้งกันมา จนถึงวันที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงเซ็นนาม
ในสัญญาที่แก้ไขใหม่ เจ้าหน้าที่อังกฤษบางคนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานนี้จึงแทบไม่เชื่อว่า
ได้มีการเซ็นสัญญาขึ้นจริง ๆ และสำหรับการยินยอมตกลงกับไทยครั้งนี้บรรดาผู้แทน
ฝ่ายอังกฤษกล่าวกันว่า "สยามจะต้องพิสูจน์ตัวเองให้มีความคู่ควรกับการไว้วางใจของเรา

-
๑. โทรเลขพระยาประภากรวงศ์ หลุ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ลงวันที่
๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๓
 ๒. ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ถึง ดร. แชนนีย์ ลงวันที่
มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๔ แฟ้ม ๓๕

และจะต้องแสดงบทบาทไปตามที่เรามอบความไว้วางใจไว้ให้^(๑)

หลังจากการลงนามในสนธิสัญญาไทย - อังกฤษฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๔ สำเร็จเรียบร้อยลง นายอดสเทน แชมเบอร์เลนได้เขียนจดหมายมาแสดงความยินดีกับรัฐบาลไทยว่า "รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ลี้ภัยมีใจอย่างยิ่งเมื่อคิดว่าการเซ็นสนธิสัญญาซึ่งทำให้ไทยได้คืนอธิปไตยทางอำนาจศาลและการเก็บภาษีนั้น รัฐบาลอังกฤษมีส่วนช่วยส่งเสริมวิวัฒนาการแห่งความเจริญรุ่งเรืองและอิสระเสรีของชาติไทยด้วย"^(๒)

เปรียบเทียบสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ และกับอังกฤษปี พ.ศ. ๒๔๖๔

จุดประสงค์สำคัญในการที่รัฐบาลไทยติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญากับชาติมหาอำนาจก็เพื่อจะกำจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อันเป็นพันธะใหญ่หลวงของประเทศให้หมดสิ้นไป การทำสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และไทยกับอังกฤษนั้นถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะพยายามยึดหลักสำคัญของสนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับสหรัฐอเมริกาฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นแบบฉบับ แต่เนื่องจากทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษมีผลประโยชน์อยู่ในบ้านเมืองไทยมากกว่าสหรัฐอเมริกา ดังนั้นใจความในสนธิสัญญาจึงมีข้อความปล้ำขอยมากกว่าสนธิสัญญาที่ทำกับสหรัฐอเมริกา

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๓

ตามโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลซึ่งต่อท้ายสนธิสัญญาไทย - ฝรั่งเศสฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ข้อ ๑ ระบุว่า :

จนกระทั่งถึงวันที่บันดาประมวลกฎหมายสยาม คือ ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์

-
๑. จดหมายคร. แซบรูลพระองค์เจ้าไตรทศ ฯ ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๓๓
 ๒. จดหมายนายแชมเบอร์เลนถึงพระยาประภากรวงศ์ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟ้ม ๓๓

๒. ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกระบวนพิจารณาความแพ่ง ประมวลกระบวนพิจารณาความอาญา กับพระธรรมนูญศาลจะได้เป็นอันเริ่มใช้แล้วทั้งหมคนั้น พลเมืองฝรั่ง เศรษฐลอดทั่วพระราชอาณาจักรสยาม จะต้องอยู่ในอำนาจศาลพิเศษอันชื่อว่า ศาลต่างประเทศ (๑)

ศาลต่างประเทศตามความหมายของโปรโตคอลข้อ ๑ มีข้อความอธิบายไว้ในโปรโตคอลข้อ ๔ หมายถึงศาลซึ่งเสนาบดีต่างประเทศของไทย และอัครราชทูตฝรั่ง เศรษฐลอดพิจารณาตั้งขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ สุดแต่จะเห็นสมควร โดยให้มีหน้าที่ตัดสินคดีแพ่งและคดีอาญา ระหว่างการตัดสินความกงสุลฝรั่ง เศรษฐลอดมีสิทธิเข้าร่วมแสดงความเห็นและหากไม่พอใจคำตัดสินก็มีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเอง เกี่ยวกับการยื่นอุทธรณ์คดีที่ยื่นต่อศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ หรือหากยังไม่เป็นที่พอใจก็มีสิทธิยื่นอุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้อีกเป็นครั้งสุดท้าย ศาลต่างประเทศนี้มีอำนาจบังคับคดีจนกว่าไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวใหม่ หลังจากนั้นอำนาจบังคับต้องตกอยู่แก่ศาลไทย โดยกงสุลมีสิทธิถอนคดีต่อไปอีก ๕ ปี

ตามโปรโตคอลข้อ ๕ กำหนดสิทธิการถอนคดีของกงสุลฝรั่ง เศรษฐลอดไว้ว่า หากจำเลยในคดีแพ่งหรือคดีอาญาเป็นชาวฝรั่ง เศรษฐลอดหรือคนในบังคับฝรั่ง เศรษฐลอดอนุญาตให้กงสุลมีสิทธิถอนคดีนั้น ๆ ไปพิจารณาเองได้ โดยมีหนังสือแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรให้ศาลซึ่งกำลังดำเนินการพิจารณาคดีนั้น ๆ อยู่ทราบเป็นทางการ เมื่อฝ่ายกงสุลฝรั่ง เศรษฐลอดถอนคดีแล้วก็มีหน้าที่รับผิดชอบความยุติธรรมโดยตรง ในการพิจารณาให้ยึดหลักกฎหมายฝรั่ง เศรษฐลอด นอกจากความบทบัญญัติของกฎหมายไทยแจ้งให้สถานทูตฝรั่ง เศรษฐลอดทราบแล้วนั้นมีความตรงกับคดีที่เกิดขึ้น ก็ให้อยู่ใต้อำนาจบังคับของกฎหมายไทย (๒)

๑. หนังสือสัญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีและการค้าชายและการเดินเรือระหว่างสยามกับฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๖๓) หน้า ๔๒
 ๒. Ibid P 47 - 48

เกี่ยวกับหลักในการพิจารณาคดีนั้น ตามโปรโตคอลข้อ ๑๐ ระบุไว้ว่า คดีซึ่งเกิดขึ้นก่อนการประกาศใช้โปรโตคอลว่าควยอำนาจศาลฉบับใหม่ แต่ยังมีได้ ทำการฟ้องร้องต่อศาล ให้ดำเนินการพิจารณาคดีกันในศาลต่างประเทศหรือศาล สยามตามธรรมดา ส่วนคดีที่เกิดขึ้นก่อนการประกาศใช้โปรโตคอลแต่กำลังอยู่ในระหว่าง การพิจารณาคดีของกงสุลก็ให้ดำเนินการต่อไปจนถึงที่สุด โดยที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ยินดีให้ความร่วมมือตามที่กงสุลฝรั่งเศสขอร้อง (๑)

อนึ่งใจความสำคัญของสัญญาเกี่ยวกับการค้าขายตาม ข้อ ๑๕ กำหนดว่า :
ประเทศฝรั่งเศสยอมรับนับถือตามหลักนิยามว่า กรุงสยามมีอิสรภาพใน การตุลาการกับทั้งในการสรรพากรควย

ฉะนั้นรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจึงพึงตั้งเก็บภาษีตุลาการ สำหรับสินค้าขาเข้าและขาออก และคืนภาษีในสินค้าที่ส่งกลับออกไปนอกแดน และตั้งเก็บภาษีคลังสินค้า และภาษีทั้งหลายที่คล้ายกันตามแต่จะเห็นสมควร นั้นได้โดยเสรีภาพ และโดยเหตุนี้จะต้องมีสิทธิที่จะเพิ่มพิกัดภาษีตุลาการที่กำหนด ไว้ในบันทึกความตกลง ซึ่งใช้กันมาแต่ก่อนจนบัดนี้นั้นให้สูงขึ้นได้ แต่ทว่า เสรีภาพในการพิกัดภาษีตุลาการนี้กรุงสยามจะใช้แก่กรุงฝรั่งเศสให้เป็นผลได้ ก็ต่อเมื่อนั้นชาติอื่น ๆ ซึ่งมีหลักฐานที่จะเรียกร้องเอาผลประโยชน์ตามระเบียบ การที่มีอยู่โดยอำนาจความตกลงก่อน ๆ นั้น ได้ยินยอมอำนวยให้อย่างเดียวกันนี้แล้วทุกชาติ โดยไม่เรียกร้องเอาผลประโยชน์ถ้าเอกลิทธิจะเพาะตน (๒)
เป็นการตอบแทนอย่างไรเลย

๑. Ibid p 50 - 51

๒. Ibid p 19 - 20

สรุปเงื่อนไขของสนธิสัญญาข้อนี้ไคแก่รัฐบาลไทยมีสิทธิที่จะกำหนดอัตราภาษีสินค้าทั้งขาเข้าและขาออกได้โดยเสรี และอัตราภาษีที่ไทยกำหนดนั้นจะต้องเรียกเก็บจากประเทศอื่น ๆ โดยเสมอภาคกัน สัญญาดังกล่าวนี้มีผลใช้บังคับอย่างสมบูรณ์ในดินแดนเมืองขึ้นของฝรั่งเศสด้วย และนับแต่วันเลิกเปลี่ยนสัตยาบันกันแล้วของผู้ปฏิบัติตามสนธิสัญญาเดิมซึ่งไทยทำไว้กับฝรั่งเศสเป็นอันยกเลิกทั้งหมด ยกเว้นแต่ในข้อที่เกี่ยวข้องควยการกำหนดและการปักปันเขตแดน ขอความอื่น ๆ นอกนั้นให้เปลี่ยนมาใช้บทบัญญัติตามสนธิสัญญาใหม่ (สัญญาขอ ๕๗) ^(๑) ซึ่งอายุของสนธิสัญญามีผลใช้บังคับนับแต่วันเลิกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาเป็น เวลา ๑๐ ปี (สัญญาขอ ๕๘) ^(๒)

สำหรับปัญหาเรื่องอินโดจีนของฝรั่งเศสตามสัญญาขอ ๕๖ ระบุว่าหลังจากเซ็นสนธิสัญญากันเรียบร้อยแล้ว ไทยและฝรั่งเศสจะต้องทำอนุสัญญาวาดวยอินโดจีนฉบับหนึ่ง เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างอินโดจีนกับไทย โดยกำหนดว่าทางฝ่ายต่างจะต้องใช้การปฏิบัติและมีสิทธิเท่าเทียมกัน ^(๓) การทำอนุสัญญาวาดวยอินโดจีนระหว่างไทยและฝรั่งเศสรัฐบาลไทยได้ทำการเจรจาโดยตรงกับผู้สำเร็จราชการอินโดจีนที่ฮานอย โดยมีอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพรวมดำเนินการควย ผลของการเจรจายุติลงโดยทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในอนุสัญญาเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ และได้เลิกเปลี่ยนสัตยาบันเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐

การเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาซึ่งต้องใช้เวลาคิดต่อกันมาเป็นระยะยาวนานนั้น ได้ประสพผลสำเร็จสมดังพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในอันที่จะทรงปลดเปลื้องพันธะ เรื่องสิทธิสถาปนากองอาณานิคมกับต่างชาติ โดยเฉพะของผู้พันทางอำนาจศาลที่ฝรั่งเศสมีต่อไทยตามสนธิสัญญาที่ไคทำกันไว้แต่แรก ๆ นั้น เป็นภาระหนักหน่วงมากกว่าของผู้พันต่างชาติอื่น ๆ ควยความสำเร็จ

ในการที่ไทยสามารถเรียกร้องอำนาจทางการศาลจากฝรั่งเศสคืนมาเป็นของไทยนี้เอง " เมื่อพิจารณาคุณสมบัติสัญญา ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งไทยทำกับฝรั่งเศสโดยละเอียดทุกแง่ทุกมุม จะเห็นว่าผลประโยชน์เป็นของฝ่ายสยามมากกว่าของฝรั่งเศส" (๑)

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๔

เงื่อนไขแห่งการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษมีกำหนดขอความไว้วางใจในโปรโตคอลว่าควยอำนาจศาลซึ่งเป็นขอความต่อท้ายสัญญา ปรากฏ ความตามโปรโตคอลข้อ ๑ ว่า

วิธีอำนาจศาลซึ่งได้ตั้งไว้ในกรุงสยามแต่ก่อนมาจนบัดนี้ สำหรับใช้ต่อคนในบังคับอังกฤษทั้ง เอกสิทธิและความยกเว้นและความคุ้มกันต่าง ๆ ซึ่งคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยามมีอยู่บัดนี้ เป็นส่วยๆ เป็นของสำหรับกับวิธีอำนาจศาลที่กล่าวนั้น ต้องเป็นอันเลิกขาดและสิ้นสุดลงในวันที่ใดแลกเปลี่ยนสัตยาบันของสัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และตั้งแต่นั้นสืบไปนั้นคนในบังคับอังกฤษ และองค์กร และบริษัท และสมาคมอังกฤษและบุคคลทั้งหลายในอารักขาของอังกฤษในกรุงสยามนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับอำนาจศาลฝ่ายสยาม (๒)

ตามข้อความในโปรโตคอลข้อ ๒ สรุปความสำคัญได้ว่า หลังจากวันที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวบริบูรณ์เป็นระยะเวลา ๕ ปี พนักงานสถานทูตและกงสุลอังกฤษมีสิทธิถอนคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยไปพิจารณาได้เองตามกฎหมายอังกฤษ หากคดีโคตรงตามบทบังคับในกฎหมายไทยซึ่งแจ้งให้สถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ เห็นทางการแล้ว ก็ให้พิจารณาไปตามกฎหมายไทย สิทธิในการถอนคดีของกงสุลอังกฤษอนุญาตให้ถอนได้ทุกศาลยกเว้นศาลฎีกาอันเป็นศาลซึ่งพระมหากษัตริย์

๑. Virginia Thompson : Thailand The New Siam p. 192
๒. หนังสือสัญญาว่าควยทางพระราชไมตรี และถาวรระหว่างสยาม - อังกฤษ (พ.ศ. ๒๔๖๔) หน้า ๑๑ - ๑๒

ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด อนึ่งเมื่อรัฐบาลประกาศใช้ประมวลกฎหมายแล้วภายในระยะเวลาอันสมควร หากอังกฤษปรารถนาจะไขข้อข้องใจความตอนหนึ่งตอนใดไทยก็รับรองว่าจะพยายามแก้ไขตามคำขอร้องของอังกฤษ (๑)

นอกจากจะกำหนดขอบเขตแห่งสิทธิในการถอนคดีไว้แล้ว ตามโปรโตคอลข้อ ๔ ยังระบุถึงการพิจารณาความไว้อย่างชัดเจนว่า บรรรคาคดีทั้งหลายที่ยื่นฟ้องไว้ภายหลังจากวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญา จะต้องเป็นหน้าที่ของศาลไทยในการพิจารณพิพากษาคดี ไม่ว่าจะคดีนั้นจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาก็ตาม ส่วนคดีต่าง ๆ ที่ยังพิจารณาตัดสินค้างอยู่ในระหว่างวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันก็ให้ดำเนินการตัดสินไปตามขอบังคับเดิม (๒)

เกี่ยวกับการอุทธรณ์คำตัดสินคดีนั้น ตามโปรโตคอลข้อ ๓ กำหนดให้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์กรุงเทพ หากเป็นการอุทธรณ์ปัญหากฎหมายจะต้องยื่นอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา นอกจากนี้คนในบังคับหรือในอารักขาของอังกฤษ ตลอดจนบริษัท หรือสมาคมอังกฤษซึ่งเป็นจำเลยในคดีซึ่งกำลังพิจารณากันอยู่ในทางจังหวัดก็มีสิทธิจะร้องขอขยายคดีพิจารณาในกรุงเทพได้ (๓)

ตามข้อความในโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลซึ่งไทยทำกับอังกฤษนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลซึ่งไทยทำไว้กับสหรัฐอเมริกาทุกอย่าง คือคนในบังคับอังกฤษและบังคับอเมริกาจะต้องขึ้นศาลไทยโดยคงผู้มีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองไถ่ภายในระยะเวลา ๕ ปี หลังจากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครบบริบูรณ์ ส่วนโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลของฝรั่งเศสมีข้อความแตกต่างออกไปคือยังมีศาลต่างประเทศซึ่งเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยและอัครราชทูตฝรั่งเศสพิจารณาตั้งขึ้น เพื่อกำหนดที่พิพากษาคดีของชาวฝรั่งเศสจนกว่าไทยจะ

1. Ibid p. 12 - 13

2, 3. Ibid .p. 13 - 15.

ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวนั้น คนในบังคับฝรั่งเศสจึงจะขึ้นอยู่กับอำนาจศาลไทย โดยกงสุลมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ภายในกำหนดระยะเวลา ๕ ปี เกี่ยวกับโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลระหว่างไทยกับฝรั่งเศสซึ่งแตกต่างไปจากของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษนี้ ตามความคิดเห็นของดร.แซयरเห็นว่า "ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการเจรจาแก้อัญญาในยุโรป ข้าพเจ้าพยายามยกเลิกวิธีการมีศาลต่างประเทศให้หมดสิ้นไป โดยอาศัยสัญญาอเมริกันเป็นหลัก แต่ฝรั่งเศสเป็นประเทศเดียวที่ต้องการให้คงมีศาลต่างประเทศอยู่ต่อไป ข้าพเจ้าไม่เข้าใจเหตุใดไทยจึงตกลงยินยอมใช้ในการเจรจาเรื่องนี้ (ซึ่งดำเนินการก่อนข้าพเจ้าเดินทางมารับราชการในสยาม) แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่าเป็นความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น" (๑)

อนึ่ง ข้อความสำคัญของตัวสนธิสัญญาพาณิชย์ระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับใหม่ตามสัญญาขอ ๑๔ กำหนดว่า :

ภาษาอกรภายในต่าง ๆ ซึ่งเรียกเก็บภายในอาณาเขตของภาคีแห่งสัญญานี้ ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพื่อประโยชน์ของรัฐฎาของเจ้าพนักงานฝ่ายท้องถิ่นจากสินค้าซึ่งได้บังเกิดขึ้นภายใต้ทำขึ้นในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องไม่นอกจากถ้ายิ่งกว่า ค่าภาษีที่เรียกเก็บในพฤติการณ์เช่นเดียวกันจากสินค้า เช่นเดียวกับซึ่งมีกำเนิดในพื้นที่เมือง แต่ในกรณีใด ๆ ก็คือ ค่าภาษีอากรเช่นนี้จะต้องไม่หนักหนาไปกว่าภาษีอากรที่เก็บในพฤติการณ์เช่นเดียวกันจากสินค้า เช่นเดียวกันของต่างประเทศใด ๆ อื่น (๒)

ความหมายในสัญญาข้อนี้เปิดโอกาสให้ไทยมีสิทธิเก็บภาษีจากสินค้าอังกฤษ

๑. จดหมายดร.แซयर ทูลพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ลงวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ แฟม ๘ เรื่องแก้อัญญากับฝรั่งเศส
๒. หนังสือสัญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีและการค้าขายระหว่างสยาม - อังกฤษ (ปี พ.ศ. ๒๔๖๔) หน้า ๒๕

ได้ในอัครเกี่ยวกับที่เก็บภาษีสินค้าอย่างเดียวกันซึ่งผลิตได้ในประเทศไทย และประการสำคัญจะต้องเก็บในอัคราไม่สูงกว่าที่ไทยเรียกเก็บจากสินค้าชาติอื่น ๆ

นอกจากนี้ตามความในสัญญาขอ ๑๐ ยังกำหนดอัคราภาษีสินค้าต่อไปนี้ คือ "ค้ายกิบ และค้ายีบผาและผาและสรรพสิ่งอื่น ๆ ที่ทำควยฝ้าย และเหล็ก และเหล็กกล้า และสิ่งต่าง ๆ ที่ทำควยเหล็ก ภาเหล็กกล้า และเครื่องจักร และ ส่วนของเครื่องจักร" สินค้าประเภทดังกล่าวไว้ในไทยเก็บภาษีไครอยละ ๕ ในระยะเวลา ๑๐ ปี นับแต่วันประกาศใช้สนธิสัญญา^(๑)

ตั้งแต่สนธิสัญญาไทย - อังกฤษฉบับปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มีผลบังคับใช้เป็นต้น เป็นอันว่าขอกผูกพันทาง ๆ ระหว่างไทยและอังกฤษตามสนธิสัญญาเดิมของยกเลิกไปหมดทั้งสิ้น ยกเว้นเฉพาะขอกความที่ระบุถึงกำหนดเขตแดนหรือการปักเขตแดนระหว่างไทยกับอังกฤษ (สัญญาขอ ๕)

หมายเหตุ ๑๑.

ตลอดระยะเวลาแห่งการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับฝรั่งเศสและอังกฤษซึ่ง คร. แซयर เป็นหัวหน้าคณะแทนไทยดำเนินงานโดยตรงอยู่ในยุโรป การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาหนึ่งปี คือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๖๔ นอกจากจะสามารถทำความตกลงกับฝรั่งเศสและอังกฤษมหาอำนาจผู้มีบทบาทสำคัญอยู่ในบ้านเมืองไทยได้เป็นผลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คร. แซयरยังสามารถทำการเจรจาแก้ไขสัญญากับประเทศอื่น ๆ ได้สำเร็จอีกหลายประเทศ โดยมีได้ปล่อยให้เวลาล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ คร. แซयरได้เดินทางไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงการต่างประเทศของชาติต่าง ๆ อาทิ เนเทอร์แลนด์ อิตาลี โปรตุเกส สเปน เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน และเบลเยียม ปรากฏว่าการดำเนินงานเจรจากับประเทศดังกล่าวนี้ยังผลให้รัฐบาลไทย ได้เซ็นสัญญากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปอีก ๔ ประเทศ กล่าวคือไทยได้เซ็นสนธิสัญญากับเนเทอร์แลนด์ในวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔ กับสเปนในวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ กับโปรตุเกส

1. Ibid p. 23 - 24

2. Ibid p. 4 - 6

ในวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ กับเคนมาร์กในวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ กับสวีเดน ในวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ กับอิตาลีในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ กับเบลเยียมในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ สำหรับอิตาลีนั้น ดร. แชบรต้องใช้เวลาเพียรพยายามเจรจาอยู่นานจึงเป็นผลสำเร็จ และอิตาลีเป็นชาติสุดท้ายที่ยอมรับตกลงแก้ไขสนธิสัญญากับไทย สรุปแล้วการดำเนินงานของ ดร. แชบรสามารถทำให้การแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศซึ่งนับรวมทั้ง ฝรั่งเศสและอังกฤษแล้ว ไทยก็สามารถปลดพันธะขอยกผันจากสนธิสัญญาเดิมได้ในระยะเวลาไล่เรียงกันถึง ๑๐ ประเทศ

✓ การที่งานแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และ ได้ผลสำเร็จสมความมุ่งหมายของไทย ก็เนื่องมาจากความสามารถฉลาดหลักแหลม ในเชิงการทูตของดร. แชบร ประกอบกับการดำเนินนโยบายการตัดสินใจพระทัยอย่างรวดเร็วฉบับพันของพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถเจริญรอยตามสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พระราชบิดา อานาจสิทธิวิชาที่รัฐบาลไทยมอบหมายให้ ดร. แชบรในการดำเนินงาน เป็นเครื่องส่งเสริมให้ดร. แชบร เจรจากติดต่อกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ ของชาติในยุโรปได้สะดวก และไม่เสียเวลาในการดำเนินงานมาก เนื่องจากความไว้วางใจอย่างเต็มที่ซึ่งรัฐบาลไทยได้มอบแก่ดร. แชบรนั่นเอง ทำให้ดร. แชบรมีความภาคภูมิใจในฐานะของตนเอง และตั้งใจปฏิบัติงานด้วยความพากเพียรพยายาม (๑) ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติไทย บำเพ็ญจรวงวัลที่พระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานแก่ ดร. แชบร นอกจากบรรดาศักดิ์ "พระยาภักดียา ณ ไทร" แล้ว ยังพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือกไทยให้แก่ดร. แชบร ซึ่งชาวต่างประเทศน้อยคนจะมีโอกาสได้รับพระราชทาน

สรุปแล้วกว่าพันธะทางสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะหมดความหมายและไร้ความสำคัญต่ออำนาจอธิปไตยของไทยก็เป็นเวลาถึง ๗๐ ปีเศษ รongไปจาก

การถ่วงเวลาของอังกฤษและฝรั่งเศสแล้ว อิตาลีก็เป็นชาติที่ทำใหญ่แทนไทยต้องเสีย
เวลาในการติดต่อเจรจาอยู่นาน แต่ในที่สุดมุสโสลินีประมุขของอิตาลีได้ร่วมมือช่วย
ให้การเจรจาสัมฤทธิ์ผลลง และหลังจากสามารถตกลงทำสัญญากับอิตาลีได้แล้วสภาพ
การทุกอย่างจึงสำเร็จจุดวางสมดังเจตจำนงของรัฐบาลไทย และสมดังที่ดร. แฉะ
โทร เลขกราบทูลแสดงความยินดีแก่รัชกาลที่ ๖ ว่า :

สนธิสัญญากับมหาอำนาจอื่น ๆ เป็นที่ตกลงยอมยกเล็กสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
กันแล้ว ณ บัดนี้สิทธิสมบูรณ์ได้กลับคืนมาเป็นของสยามตามเดิม ข้าพระพุทธเจ้า
ใคร่ขอถวายความปลื้มปิติยินดีในความสำเร็จครั้งนี้แก่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
เป็นคนแรก และข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกมีความปลาบปลื้มอย่างหาที่เปรียบมิได้
ที่สยามได้กลับมีอำนาจสิทธิขาดเป็นของตนเอง (๑)

แม้การเจรจาติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญาจะต้องเผชิญปัญหายุ่งยากมาก
สักเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังนับว่าเป็นโศกมหาศาลของไทยที่สามารถธำรงนำให้ต่างชาติ
เริ่มมีความศรัทธาต่อคนไทย และเป็นที่เชื่อมั่นได้อย่างแน่นอนว่า
"ดวงดาวของสยามกำลังเปล่งรัศมีโชติช่วงขึ้นแล้ว" (๒)

-
1. Sayre : Siam's Fight for Sovereignty
 2. Ibid : "Siam's star is rising"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย